ASABİYECİ

MACHADO DE ASSIS

Çeviren: Elvan Kıvılcım

ENCORE

MACHADO DE ASSIS

1839'da Rio de Janeiro'da doğdu. On beş yaşındayken ilk şiiri *Ella* yerel bir gazetede yayımlandı. Daha sonra çeşitli gazete ve dergilerde çalıştı. 1881'de yayımlanan eseri *Mezarımdan Yazıyorum* (Posthumous Memoirs of Bras Cuba) bir başyapıt sayıldı. 1889'da Brezilya'da monarşinin bitmesinin ardından Brezilya toplumu üzerine yazmaya başladı. *Filozof Köpek* (Philosopher or Dog) ve *Dom Casmurro* bu dönemin eserleri arasındadır. Karısının ölümünün ardından yaşadığı bir depresyon sonucu 1908'de öldü.

ASABİYECİ

ASABİYECİ

MACHADO DE ASSIS

Çevirен: Elvan Kıvılcım

ENCORE KLASİKLERİ 2

Asabiyeci © Encore, Birinci Basım Şubat 2016
Bu kitabın tüm hakları Encore Yayınları'na aittir.

İlk olarak 1881'de Estação (Rio de Janeiro) dergisinde yayımlandı.

Encore Yayınları
Tekrar Yayıncılık Bilişim ve Tic. Ltd. Şti. Sertifika No: 29423
Asmalımescit Mah. Meşrutiyet Cad. No: 35/5
Beyoğlu İstanbul
iletisim@encorekitap.com
www.encorekitap.com

ISBN 978-605-9949-36-1
Yayına Hazırlayan: Müge Karahan
Kapak Tasarımı: Cemal Gürsel Soyel
Baskı: Pasifik Ofset, Cihangir Mah.
Güvercin Cad. No:31/1 34310
Haramidere İstanbul Tel: 0212 412 1777
Sertifika No: 12027

Asabiyeci

I. Itaguai'ye Timarhane Nasıl Geldi?

Itaguai kronikleri, uzak bir geçmişte, Simão Bacamarte isimli asilzade bir hekimin Itaguai'de yaşadığını ve bu kişinin tüm Brezilya, Portekiz ve İspanya'nın en iyi doktorlarından biri olduğunu anlatır. Bacamarte, hem Padua hem de Coimbra'da uzun yıllar öğrenim görmüştü. Otuz dört yaşına geldiğinde, Brezilya'ya ve doğduğu şehir olan Itaguai'ye geri dönmeye karar vermiş ve bunu herkese duyurmuştu; onu bu kararından caydırmaya çalışan Portekiz Kralı ise, Coimbra Üniversitesi Rektörlüğü ya da Devlet İşlerinden Sorumlu Baş Müşavir makamlarından dilediği birini seçmesini önermişti. Hekim ise kibarca bu teklifi geri çevirmişti.

"Bilim," demişti Majestleri'ne "tek makamımdır; Itaguai ise tüm evrenim."

Hekim, Itaguai'ye yerleşip hayatını tıp biliminin teorisine ve uygulamasına adadı. Tedavi, inceleme ve araştırma

arasında mekik dokudu; tezlerini, yara lapaları kullanarak kanıtladı.

Bacamarte kırk yaşlarındayken, bir Bölge Hâkimi'nin dul karısıyla evlendi. İsmi Dona Evarista da Costa e Mascarenhas olan kadın, güzel ya da alımlı değildi. Doktorun amcalarından biri sözünü esirgemeyen bir adamdı ve ona neden daha çekici bir kadın seçmediğini sormuştu. Dona Evarista'nın sindirim sistemi kusursuz, görme yetisi mükemmel, tansiyonu da normal, diye yanıtlamıştı doktor; ciddi hiçbir hastalığı yoktu ve idrar tahlili de negatif çıkmıştı. Büyük olasılıkla kendisine sağlıklı ve gürbüz çocuklar verecekti. Fizyolojik üstünlüklerine ek olarak, Dona Evarista'nın yüz hatlarının, tek başlarına güzel ya da birbirleriyle uyumlu olmaması nedeniyle, Doktor Tanrı'ya ancak şükredebilirdi; böylece karısının çekiciliğine kapılarak baştan çıkmayacak, bilimsel araştırmalarını ihmal etmeyecekti.

Ancak Dona Evarista kocasının beklentilerini karşılamayı başaramadı. Gürbüz çocuklar doğuramadı, hatta çelimsiz çocuklar dahi doğuramadı. Bilimsel mizaç doğası gereği sabırlıdır; Bacamarte üç, dört, beş yıl bekledi. Bu dönemin ardından, kısırlığın kapsamlı bir çalışmasına başladı. Araplar da dahil tüm otoritelerin eserlerini tekrar okudu, İtalyan ve Alman üniversiteleriyle yazıştı ve sonunda karısına özel bir perhiz tavsiye etti. Fakat neredeyse tüm besin kaynağı Itaguai'nin körpe domuz eti olan

Dona Evarista ona kulak asmadı; işte bu zevcenin -makul ama hazin- itaatsizliği nedeniyle, Bacamarte hanedanının soyu tükenmiştir.

Bilimle haşır neşir olmak bazen kendi başına tedavi edicidir. Dr. Bacamarte işine daha da fazla gömülerek hayal kırıklığına şifa buldu. Tıbbın yan yollarından birini, psikopatolojiyi keşfetmesi de bu döneme rastlar. Koloninin hiçbir yerinde, hatta tüm krallıkta, konunun uzmanı olmakla böbürlenebilecek tek bir kişi dahi yoktu. Aslında, konuyla ilgili güvenilir bir çalışma dünyanın herhangi bir yerinde dahi yapılmış değildi. Simão Bacamarte, Lusitania ve özellikle de Brezilya bilim camiasının "ölümsüzlükle taçlandırılması" için bir fırsat görmüştü - bu ifadeyi kullanan bizzat kendisiydi ama sadece esrime anlarında ve evinin dört duvarı arasındayken böyle söylerdi; dış dünyaya karşı ise, ilim irfan sahibi birine yaraşır biçimde, daima alçakgönüllü ve ölçülüydü.

"Ruh sağlığı!" diye haykırdı. "Bir doktor için amaçların en yücesidir."

"Söz konusu sizin gibi büyük bir doktorsa, evet." Bu düzeltme, kentin eczacısı ve Bacamarte'nin en yakın arkadaşlarından biri olan Crispim Soares'ten gelmişti.

Kronikçiler, akıl hastalarına göstermiş olduğu ilgisizlikten ötürü Itaguai Kent Meclisi'ni kınamışlardır. Şiddete eğilimli deliler eve hapsedilirken, zararsız meczuplar başıboş dolaşıyordu; ama ister şiddet yanlısı isterse zararsız

olsun, hiçbirine bakım sağlanmıyordu. Simão Bacamarte bu durumu kökünden değiştirmeyi önerdi. Bir akıl hastanesi kurmaya karar vermişti ve Itaguai ve çevresindeki tüm akıl hastalarını bu hastaneye yatırıp tedavi etmek için Meclis'ten yetki istedi. Masrafları, hastanın ailesi, ya da eğer aile çok yoksulsa Meclis ödeyecekti. Bu öneri tüm kentte heyecan ve merak yaratmıştı. Ancak kayda değer bir muhalefet de baş göstermişti çünkü her ne kadar saçma veya bozuk de olsa alışılmış düzeni kökünden değiştirmek daima zordur. Asıl delilik, delilerin aynı çatı altında birlikte yaşayabileceğini sanmaktır – birçok kişi böyle düşünüyordu, hatta doktorun karısına bile buna benzer imalarda bulunmuşlardı.

"Bak bakalım Dona Evarista," dedi yörenin papazı Peder Lopes, "kocanı kısa bir tatile gitmeye ikna edebilecek misin? Belki, Rio de Janeiro'ya. İnsan bu kadar çok çalışırsa, maazallah bir süre sonra aklı..."

Dona Evarista dehşete düşmüştü. Kocasına gidip onunla birlikte Rio de Janeiro'ya seyahat etmek için karşı konulmaz bir arzu duyduğunu söyledi. Orada, malum maksadına ulaşmak için kocası ne yemesi gerektiğini düşünüyorsa onu yiyeceğini de belirtti. Fakat kurnaz Doktor karısının aklından geçenleri hemen anladı ve korkmasına gerek olmadığını söyledi. Ardından belediye binasına gidip o sırada Meclis'in tartışmakta olduğu önerisini öyle etkili bir şekilde savundu ki öneri, hiçbir değişikliğe

gidilmeden ilk oylamada kabul edildi. Meclis aynı zamanda, ihtiyaç içindeki delilerin barınma, yeme içme ve tedavi masraflarını karşılamak amacıyla bir vergi koydu. Itaguai'de zaten her şey vergilendirilmiş olduğu için bu konuda küçük bir pürüz yaşanmıştı. Konuyu enine boyuna düşünen Meclis, cenaze arabasını çeken atlara takılan iki adet sorgucun bu amaç için kullanılmasına karar verdi. Bu ayrıcalıktan yararlanmak isteyen herkes, ölüm anından mezar başında törenin tamamlanmasına kadar geçen her saat için, belirtilen miktarda bir vergi ödeyecekti. Yeni vergiden elde edilecek geliri belirlemekle görevlendirilen sicil memuru aritmetik hesaplamaların içinden çıkamayınca, doktorun önerisine karşı çıkan bir Meclis Üyesi, memurun bu nafile görevden azledilmesini istedi.

"Hesaplamalar gereksiz," dedi adam, "çünkü Dr. Bacamarte'nin projesi asla uygulanamaz. Bir sürü deliyi toplayıp aynı eve tıkmak işitilmiş şey mi?"

Ancak değerli Meclis Üyesi yanılıyordu. Bacamarte, Itaguai'nin en merkezî yeri New Street'te tımarhanesini açtı. Ortasında bir avlusu ve her biri tek pencereli iki yüz hücresi olan bir binaydı bu. Arap ilminin ateşli bir öğrencisi olan Doktor Kuran'da bir ayet bulmuştu. Bu ayette Muhammed, delilerin kutsal olduğunu söylüyordu; çünkü Allah günah işlemelerini engellemek için onların akli melekelerini ellerinden almıştı. Bu düşünceyi güzel

olduğu kadar derin de bulan Bacamarte, onu binanın ön cephesine nakşettirdi. Fakat bu yaptığının Papaz'ı ve onun aracılığıyla da Piskopos'u gücendirebileceğinden korkmuştu. Dolayısıyla alıntıyı VIII. Benedict'e mal etti.

Yeşil renkli pencereler Itaguaí'de ilk kez görüldüğü için akıl hastanesine Yeşil Ev adı verildi. Resmî açılış töreni muhteşem olmuştu. Yedi gün süren kutlamaları izlemek üzere bütün bölgeden, hatta Rio de Janeiro'dan bile gelenler vardı. Çoktan hastaneye yatırılan birkaç kişinin akrabaları bu fırsatı değerlendirip, hastaların ne denli babacan bir ilgi ve Hıristiyanlara yaraşır bir hayırseverlikle tedavi edildiklerini kendi gözleriyle gördüler. Kocasının şan ve şerefiyle zevkten dört köşe olan Dona Evarista, baştan aşağı ipek, mücevher ve çiçeğe bürünmüştü. O unutulmaz günlerde gerçek bir kraliçeydi Dona Evarista. Herkes, iki ya da üç defa ziyaretine gelmişti. İnsanlar Dona Evarista'yı, kocasının yüce ruhu ve saygınlığı ışığında gördükleri için (bu da o dönemin toplumunu şereflendiren bir olgudur), sadece ziyaret etmekle kalmayıp üstüne bir de iltifatlara boğdular; kuşkusuz, ona gıpta ediyorlardı ancak hayranlıktan kaynaklanan soylu ve kutlu bir hasetti bu.

II. Deli Akını

Üç gün sonra Asabiyeci, Eczacı Crispim Soares'le samimi bir sohbet sırasında en gizli kapaklı düşüncelerini açığa vurdu.

"Hayırseverlik, Soares, yöntemimde kesinlikle önemli bir rol oynuyor. Yemek tariflerindeki baharat gibi düşünebiliriz onu. Aziz Paulus'un Korintlilere söylediklerini de bu şekilde yorumluyorum ben: 'Tüm gizemi ve bilgiyi kavrasam da ... eğer hayırsever değilsem, aslında bir hiçim.' Ancak Yeşil Ev'deki asıl işim, deliliği derinlemesine incelemek, çeşitli derecelerine vâkıf olmak, farklı vakaları sınıflandırmak ve son olarak da bu olgunun nedenini ve çaresini bulmaktır. Gönlümden geçen bu. Böylelikle, insanlığa değerli bir katkı yapabileceğime inanıyorum."

"Büyük bir katkı," dedi Crispim Soares.

"Bu akıl hastanesi olmasa bile," diye sözlerine devam etti Asabiyeci, "küçük çapta bir başarıya ulaşabilirim. Ancak bu hastane sayesinde çalışmalarım, başka şekilde

erişemeyeceğim boyutta bir kapsam ve imkâna sahip oluyor."

Eczacı, "Çok daha büyük," diye onayladı.

Üstelik haklıydı. Yörenin tüm kentleri ve köylerinden şiddet eğilimlileri, depresifler, takıntılılar, yani her cinsten, çeşit çeşit akıl hastası geliyordu. Dördüncü ayın sonunda, Yeşil Ev kendi içinde küçük çaplı bir topluluk olmuştu. Hastaneye otuz yedi hücrelik bir koğuş daha eklemek gerekmişti. Peder Lopes bir itirafta bulundu: Dünyada bu kadar çok deli olduğu da, deliliğin bu kadar tuhaf çeşitleri bulunduğu da onun hiç aklına gelmemişti. Hastalardan biri, kaba saba ve cahil bir genç adam, her gün öğle yemeğinden sonra bir konuşma yapıyordu. Metaforlar, karşı savlar ve apostroflarla dolu; Yunanca kelimelerle, Cicero, Apuleius ve Tertullianus'tan alıntılarla bezeli akademik bir söylevdi bu. Papaz kulaklarına inanamıyordu. Nasıl yani? Daha üç ay önce sokak köşelerinde avare gezinirken gördüğü bir adamdı bu!

"Kesinlikle öyle," diye cevap verdi Asabiyeci. "Ama muhterem şahsınız kendi gözleriyle gördü işte. Her gün başımıza gelen bir şey bu."

"Aklıma gelen tek açıklama, Babil Kulesi'ndeki lisan karmaşası," dedi Rahip. "Şimdi düşünüyorum da, konuştuğumuz diller herhalde o derece iç içe geçmiş ki, aklını yitiren kişi, kolaylıkla birinden diğerine geçebiliyor."

Asabiyeci bir an düşündükten sonra, "Olayın ilahi

açıklamasını bu şekilde yapmak mümkün, tabii," diye onayladı, "ama ben salt bilimsel ve insan odaklı bir açıklama peşindeyim - ve inanıyorum ki, böyle bir açıklama var."

"Belki de vardır ama ne olabileceği gerçekten hiç aklıma gelmiyor."

Çok sayıda hasta, aşk yüzünden aklını yitirmişti. Bu hastalardan biri, gün boyunca binanın içinde ve avluda amaçsızca dolaşıyor, aklını yitirmesine neden olan kıskançlık krizi sırasında öldürdüğü karısını arıyordu. Bir diğeri kendisini sabahyıldızı sanıyordu. Bu hasta defalarca genç bir hanıma evlilik teklif etmiş, o da adamı oyalayıp durmuştu. Adam bunun nedenini biliyordu: Kadın onu fazlasıyla sıkıcı buluyor ve daha ilginç bir koca ele geçirip geçiremeyeceğini görmek için bekliyordu. Adam da bu yüzden parlak bir sabahyıldızı olmuştu; bacakları ve kollarını ışık huzmeleri gibi açıp ayakta duruyordu. Doğan güneşin onun yerini almasını bekleyerek saatlerce bu pozisyonda kalırdı.

Dikkat çeken bazı megaloman vakaları da vardı. Hastalardan biri -kıytırık bir terzinin oğlu- atalarının izini, önce kraliyet ailesinin üyelerine, onlar aracılığıyla da ta Yehova'ya kadar sürdüğü bir soyağacı icat etmişti. Erkek ceddinin tam listesini ezbere okur, her bir baba-oğul arasında bağlantı kurmak için " babadan olma" demeyi ihmal etmezdi. Sona gelince alnına vurup parmaklarını

şaklatır ve tekrar sil baştan başlardı. Bir başka hasta da benzer bir fikirden yola çıkmış ama bunu daha titiz bir mantıkla geliştirmişti. Tanrı'nın bir çocuğu olduğu önermesiyle (bu önermeye Papaz bile karşı çıkamazdı) işe başlamış ve çocuk, anne babayla aynı soydan geldiğine göre kendisinin de tanrı olması gerektiğine karar vermişti. Reddedilemez –biri İncil, diğeri bilim kaynaklı– iki öncülden türettiği bu sonuç onu, kendilerini Sezar, Büyük İskender veya diğer ölümlülerden biri sanan öteki kaçıklardan oldukça üstün kılıyordu.

Delilerin cinnetleri ve hezeyanlarından daha dikkat çekici olansa, Asabiyeci'nin sabrıydı. Doktor iki idari asistan işe alarak çalışmalarına başlamıştı; bu fikri, beraberinde iki yeğeniyle birlikte ona veren Eczacı Crispim Soares'ti. Doktor bu gençlere, Kent Meclisi'nin akıl hastanesi için onayladığı kurallar ve yönetmeliklerin uygulanmasını sağlama görevini vermişti. Aynı zamanda kayıtları tutan da yiyecek ve giyeceklerin dağıtılmasından sorumlu olan da onlardı. Böylece Doktor, bütün zamanını tedaviye vakfetme özgürlüğünü elde etmişti.

"Yeşil Ev'in," dedi Papaz'a, "artık bir dünyevi bir de ruhani yönetimi var."

Peder Lopes güldü. "Ruhani olanın sözünün geçtiği bir toplum bulmak," dedi, "ne hoş bir sürpriz."

İdari yüklerinden kurtulan Dr. Bacamarte, her hastayı etraflıca incelemeye başladı: kişisel tarihi ve aile geçmişini,

alışkanlıklarını, sevdiği ve sevmediği şeyleri, hobilerini, başkalarına karşı tavırlarını ve buna benzer şeyleri. Aynı zamanda, psikoterapik tedavi yöntemlerini ya öğrenerek, ya türeterek ya da bu yöntemleri deneyerek uzun saatler geçirdi. Az uyuyup az yiyordu; yemek yerken de çalışmaya devam ediyordu çünkü yemek masasındayken ya eski bir metni okur ya da zor bir soruna kafa yorardı. Sık sık, bütün bir akşam yemeğini, Dona Evarista'ya tek bir kelime bile etmeden geçirdiği olurdu.

III. Hikmetinden Sual Olunmaz

İkinci ayın sonunda, Asabiyeci'nin karısı, kadınların en mutsuzuydu. Acısına sessizce, kocasına sitem etmeden göğüs geriyordu. Derin bir melankoliye sürüklenmiş, zayıflamış ve sararıp solmuştu. Azıcık yiyor ve hiç durmadan iç geçiriyordu. Doktor, bir akşam yemek yerken karısına ne derdi olduğunu sordu. Karısı, hüzünlü bir edayla bir şeyi olmadığını söyledi. Ardından, onunla evlenmeden önce ne denli dulsa, şimdi de kendini o denli dul hissettiğini söyleyerek ilk kez birazcık sitem etmeye yeltendi.

"Kimin aklına gelirdi ki, bir avuç deli..."

Cümleyi tamamlamadı. Daha doğrusu, gözlerini tavana çevirerek tamamladı. Dona Evarista'nın gözleri, onun en çekici yanıydı – iri, kara ve şafak vaktine özgü puslu bir ışıkla yıkanmış gözlerdi bunlar. Simão Bacamarte'yi ona evlenme teklif etmesi için ikna etmeye uğraşırken de onları aynen böyle kullanmıştı. Şimdi yine aynı silaha başvuruyordu ama besbelli ki bu kez emeli bilimi

sırtından hançerlemekti. Fakat Asabiyeci telaşa kapılmadı. Gözleri sabitti, soğukkanlı ve sabırlıydı. Botafogo Körfezi'nin suları kadar dingin kaşlarında tek bir kıpırtı dahi yoktu. Ancak şunu söylerken, belli belirsiz bir gülümseme dudaklarında gezinmiş olabilir:

"Rio de Janeiro'ya gidebilirsin."

Sanki ayakları yerden kesilmiş de havada süzülüyormuş gibi geldi Dona Evarista'ya. Rio'ya hiç gitmemişti ama bu kent -günümüzdeki halinin sadece silik bir gölgesi olsa da- Itaguai ile kıyaslandığında, dev ve büyüleyici bir metropol sayılırdı. Çocukluğundan beri oraya gitmeyi düşlemişti. Tutsak bir İbrani'nin Kudüs'e özlem duyması gibi, o da Rio hasretiyle yanıp tutuşmuş ama kocası Itaguai'ye kalıcı olarak yerleştiği için bu ümidini kaybetmişti. Şimdi birdenbire, kocası onun bu hayalini gerçekleştirmesine izin veriyordu. Dona Evarista sevincini saklayamadı. Simão Bacamarte onun elini tutup hem bir koca hem de bir filozof edasıyla gülümsedi.

"Ruhu nelerin tedavi edebildiğine akıl sır ermiyor," diye düşündü. "Bu hanım, onu sevmediğimi sandığı için iğne ipliğe döndü. Ona Rio de Janeiro'yu sunduğumdaysa hemen iyileşti." Bu olguyu da kafasına not etti.

Dona Evarista'nın içine aniden bir kurt düştü. Ancak endişesini gizleyip kocasına eğer o gitmeyecekse, yalnız seyahat edemeyeceği için kendisinin de gitmeyeceğini söylemekle yetindi.

Asabiyeci, "Teyzeniz gider sizinle," diye cevap verdi.

Bu çarenin Dona Evarista'nın da aklına gelmiş olduğunu belirtmek gerek. Kocasına büyük masraf açacağı için bu öneriyi kendisi yapamamıştı. Hem teklifin kocasından gelmesi daha iyiydi.

"Ay, ama çok pahalıya mal olur," diye iç geçirdi.

"Sorun değil," diye cevapladı kocası. "Ne kadar kazandığımız hakkında bir fikriniz var mı?"

Muhasebe defterlerini getirdi. Dona Evarista rakamların çokluğundan etkilenmiş olsa da tam anlamıyla ne ifade ettiklerinden emin olamamıştı. Bunun üzerine kocası onu paranın saklandığı kasaya götürdü.

Aman Yarabbi! Yığınla altın vardı; Brezilya ve İspanyol akçelerinden binlercesi üst üsteydi. Bir servet! Dona Evarista, o kara gözleriyle bu manzaranın tadını çıkartırken, Asabiyeci dudaklarını karısının kulaklarına yaklaştırıp muzipçe fısıldadı:

"Kimin aklına gelirdi ki bir avuç deli..."

Dona Evarista anladı, gülümsedi ve ardından sonsuz bir teslimiyetle cevap verdi:

"Hikmetinden sual olunmaz."

Üç ay sonra, Dona Evarista Rio'ya doğru yola çıktı. Refakatinde teyzesi, Eczacı'nın karısı, Eczacı'nın kuzenlerinden biri, Bacamarte'nin Lizbon'da tanıştığı ve tesadüfen Itaguaí'de bulunan bir Rahip, dört hizmetçi ve beş erkek hizmetkâr vardı. Onları geçirmek üzere küçük çaplı

bir kalabalık gelmişti. Vedalar, Asabiyeci dışında herkesin içini burkmuştu; o ise, bilim dünyası dışında olup biten hiçbir şeye üzülmezdi. Dona Evarista'nın sel olup akan içten gözyaşları dâhi doktoru etkilemedi. Bu sırada onu kaygılandıran tek şey, kalabalığa bir polis edasıyla huzursuzca göz gezdirmesinin tek nedeni, Yeşil Ev'e yatırılmaya uygun bir iki adayın bulunduğundan şüphelenmesiydi.

Kafile yola çıktıktan sonra Eczacı ve Asabiyeci atlarına binip eve doğru yola koyuldular. Crispim Soares, kır rengi atının kulakları arasından yola bakıyordu. Simão Bacamarte evin yolunu bulması için kendini atına teslim etmiş, gözleriyle ufku tarıyor, uzaktaki dağları ölçüp biçiyordu. Sıradan bir insan ve bir dâhinin kusursuz birer örneğiydi onlar! İlki, gözlerini olanca gözyaşı ve mahrumiyet dolu şimdiki zamana dikmişken beriki, ötelerde bekleyen kendi biçimlendireceği muhteşem geleceği gözlüyordu.

IV. Yeni Bir Teori

Atı ağır adımlarla ilerlerken, Simão Bacamarte'nin aklına yeni ve cüretkâr bir tez geldi. Gerçekten de o denli cüretkâr bir tezdi ki bu, eğer doğrulanabilirse psikopatolojiyi kökünden değiştirebilirdi. Doktor sonraki birkaç günü bu tezi kafasında evirip çevirerek geçirdi. Ardından boş zamanlarında, ev ev dolaşıp kasabanın sakinleriyle bin bir türlü konuda sohbet etmeye ve konuştuğu kişilerin sözünü, en cesurlarını bile dehşete düşüren, delici bir bakışla kesmeye başladı.

Bu iş böylece üç hafta devam ettikten sonra bir sabah Crispim Soares, Asabiyeci'nin onu görmek istediğini belirten bir mesaj aldı.

Mesajı ileten, "Önemli olduğunu belirtti," diye ekledi.

Eczacı'nın beti benzi atıverdi. Karısının başına bir şey gelmiş olmalıydı. Itaguai kroniklerinde, Crispim'in Cesaria'ya olan aşkından uzun uzadıya bahsedildiğini belirtmek gerekir. Bu ikisinin, otuz yıllık evlilikleri boyunca bir gün

bile birbirlerinden ayrılmadıklarına da dikkat çekilir. Eczacının, hizmetkârların da sık sık kulak misafiri olduğu monologlarla kendisine verip veriştirmesi, işte sadece bu bilgi sayesinde anlaşılabilir: "Demek karını özlüyorsun, öyle mi? Onsuz aklını kaçıracak gibi mi oluyorsun? Oh olsun sana! Dr. Bacamarte'ye yalakalık etmeden duramazsın sen! Kim sana Cesaria'nın seyahate çıkmasına izin ver dedi? Dr. Bacamarte, tabii, başka kim olacak? Onun her dediğine, başım üstüne diyorsun. Gör işte başına neler açtığını, seni rezil, sefil, yaltakçı uşak seni! Yağcı! Dalkavuk!" İnsanın, değil kendisine, düşmanına bile etmeyeceği daha başka birçok çirkin küfrü bunlara ekliyordu. Ruh hali böyleyken, mesajın onda yarattığı etki kolayca tahmin edilebilir. Karışımını hazırladığı ilaçları bir kenara fırlatıp kelimenin tam anlamıyla uçarak Yeşil Ev'e gitti. Simão Bacamarte onu neşe içinde karşıladı ama neşesini bilge bir adama yaraşır şekilde taşıyordu, tepeden tırnağa kendine hâkimdi.

"Çok mutluyum," dedi.

Eczacı, "Eşlerimizden haber mi aldınız?" diye sordu titrek bir sesle.

Asabiyeci, abartılı bir el kol hareketiyle yanıtladı:

"Çok daha önemli bir şey, bilimsel bir deney. 'Deney' diyorum çünkü henüz daha teorimin doğruluğunu kanıtlamaya girişmedim. Aslında, bilimin doğası böyle bir şey, Soares: sonsuz bir araştırma. Ancak, şimdilik sadece bir deney olsa da, dünyayı baştan aşağı değiştirebilecek

bir deney bu. Bugüne kadar deliliğin, aklın engin okyanusundaki küçük bir ada olduğunu sanıyorduk. Oysa ben artık onun küçük bir ada değil, tam tersine, koca bir kıta olduğundan şüphelenmeye başladım."

Asabiyeci bir süre susup Eczacı'nın şaşkınlığının tadını çıkarttı. Ardından teorisini tüm ayrıntılarıyla açıkladı. Delilikten mustarip insan sayısının, sanılandan çok daha fazla olduğuna inanıyordu; üstelik bu düşünceyi, bol miktarda gerekçe, metin ve örnek aracılığıyla geliştirmişti. Bu örneklerden birçoğunu Itaguaí'de bulmuştu ancak verilerini tek bir zaman ve mekânla sınırlandırmanın yanlış olacağını fark ettiği için tarihe de başvurmuştu. Özellikle, tarihteki bazı ünlü kişilere dikkat çekiyordu: Sokrates, sürekli onunla uğraşan şeytani bir varlığa inanmıştı; Pascal, gördüğü bir sanrıyı yazıp ceket astarının içine dikmişti; Muhammed, Caracalla, Domitian, Caligula ve daha başkaları da vardı. Bacamarte'nin en kötülerle gülünç olmanın ötesine geçemeyenleri aynı kefeye koyması karşısında Eczacı'nın duyduğu şaşkınlık Asabiyeci'yi, insana çelişkili görünen bu özelliklerin esasında aynı şeyin farklı yüzleri olduğunu açıklamaya sevk etti.

"Gülünç dediğimiz şey, sadece gaddarlığın kılık değiştirmiş halidir, dostum, hepsi bu."

Crispim Soares, "Zekice, çok zekice!" dedi yüksek sesle.

Delilik âleminin sınırlarını genişletmek düşüncesi ise, Eczacı'ya biraz abartılı gelmişti; fakat onun esas erdemi

olan tevazu, düşüncesini belirtmesine engel oldu. Bunun yerine, soylu heyecanını dile getirdi. Fikrin olağanüstülüğünü belirtip üzerine bir de "çıngırakçıbaşına layık" olduğunu da ekledi. Bu ifadeyi açıklamak gerek. O zamanlar, koloninin diğer kent, köy ve kasabalarına benzer biçimde, Itaguaí'de de gazete yoktu. Haberlerin yayılması için iki iletişim aracı kullanılırdı: elle yazılıp belediye binasının ve ana kilisenin kapısına çivilenen afişler ve çıngırakçıbaşı.

İkincisi şu şekilde kullanılırdı: Çıngırağını sallayarak sokaklarda dolaşması için, bir ya da daha fazla günlüğüne bir adam tutulurdu. Etrafına kalabalık toplanınca adam da duyurmak için para aldığı şeyi çığırmaya başlardı: sıtmaya bulunan bir çare, kiliseye verilen bir hediye, satışa çıkartılan bir tarım arazisi ve benzeri şeyler. Çıngırakçıbaşını, ahaliye bir şiir okusun diye tutmak bile mümkündü. Bu sistem, mütemadiyen toplumun huzurunu kaçırdığı halde, neredeyse mucizevi etkinliği sayesinde uzun süre ayakta kaldı. İnanması zor ama çıngırakçıbaşı sayesinde tüccarlar düşük kaliteli malları daha pahalıya satabiliyor ve üçüncü sınıf yazarlar kendilerini dâhi olarak yutturabiliyordu. Görüldüğü üzere, eski zamanların geleneklerinin yüzyılımızca büsbütün hor görülmesi gerektiğini iddia edemeyiz.

"Hayır, teorimi halka duyurmayacağım," diye cevap verdi Asabiyeci. "Daha fazlasını yapacağım. Bu konuda harekete geçeceğim."

Eczacı, işe bu şekilde başlamanın en iyisi olduğuna hak verdi. "Nasılsa çıngırakçıbaşı için çok zamanımız olacak," diye bitirdi sözlerini.

Ama Simão Bacamarte dinlemiyordu. Düşüncelere dalıp gitmiş gibiydi. Nihayet söze başladığında, kelimelerini özenle seçti.

"İnsanoğlunu dev bir istiridye kabuğu gibi düşün," dedi. "İlk görevimiz, Soares, inciyi, yani aklı, ele geçirmektir. Bir başka deyişle, aklın doğasını ve sınırlarını belirlemeliyiz. Basit bir tanımla delilik, bu sınırların dışında kalan her şeydir. Fakat zihinsel yetilerimizin dengesinden başka nedir ki akıl? Dolayısıyla, herhangi bir konuda bu dengeden yoksun kişi, delidir."

Teorisini açtığı bir başka kişi Peder Lopes'ti. Peder, konuyu tam anlamıyla kavradığından emin olamadığını ama bu teorinin ona biraz tehlikeli geldiğini ve her halükarda bir doktorun başa çıkabileceğinden çok daha fazla işe yol açacağını söyledi.

"Her zaman kabul görmüş olan günümüzdeki delilik tanımına göre," diye ekledi Peder, "söz konusu alanın sınırları gayet belirgin ve yeterli. Neden bu sınırlar içinde kalmıyoruz?"

Asabiyeci'nin alımlı ve saygılı dudaklarından gülümsemeye benzer bir şeyin gölgesi geçti; küçümsemenin acımayla iç içe geçtiği bir gülümsemeydi bu. Ama hiçbir şey söylemedi. Bilim uzlaşmak için teolojiye elini uzatmıştı,

hepsi bu – hem de öyle bir özgüvenle uzatmıştı ki elini, teoloji kendisine mi inansın bilime mi, bilemiyordu. Itaguai ve bütün dünya bir devrimin eşiğindeydi.

V. Terör

Dört gün sonra, herkesçe tanınan bir sima olan Mr.Costa'nın Yeşil Ev'e yatırıldığını duyan Itaguai halkı çok sarsıldı.

"İmkânsız!"

"Ne demek, imkânsız? Bu sabah götürdüler adamı."

Costa, Itaguai'nin en saygıdeğer kişilerinden biriydi. Kral V. João'nun kıymetli akçelerinden 400.000 krusadoluk bir mirasa konmuştu. Amcasının vasiyetinde de belirttiği gibi, bu anaparanın faizi bile onu "dünyanın sonu gelene dek" geçindirmeye yeterdi. Ama Costa mirası alır almaz, her önüne gelene faizsiz borç vermeye başlamıştı: Birine bin krusado, ötekine iki bin, bir diğerine üç yüz, başkasına sekiz yüz; beş yıl sonra geriye hiçbir şey kalmayıncaya dek bu böyle devam etmişti. Eğer yoksulluk adamcağızın üzerine birdenbire çullanmış olsaydı iyi kalpli Itaguai halkını dehşete düşürürdü. Ama adım adım gelmişti. Adamcağız servetten refaha, refahtan konfora,

konfordan parasızlığa ve parasızlıktan yoksulluğa geçivermişti. Beş yıl önce, daha sokağın başında onu görür görmez şapkalarını çıkartıp yerlere kadar eğilerek selam verenler, şimdi omzuna bir şaplak indirip kulağını çekiyor ve kaba saba sözler sarf ediyorlardı. Ancak Costa nezaketini, güler yüzünü ve yüce ruhlu tevekkülünü hiç kaybetmiyordu. Kendisine en az saygı gösterenlerin borçluları olması dahi onu gocundurmuyordu; aksine, böylelerini ayrı bir zevkle selamlıyordu.

Bir seferinde, bu daimi borçlularından bir tanesi onunla alay etmiş, Costa da adama gülümsemekle yetinince, biri ona şöyle demişti: "Bu adama iyi davranıyorsun çünkü hâlâ sana olan borcunu ödetebileceğini umuyorsun." Costa hiç tereddüt etmedi. Borçlusuna gidip borcunu sildi. "Tabii," dedi kırıcı sözleri sarf eden adam, "Costa alacağından vazgeçti çünkü parasını nasıl olsa alamayacağını biliyordu." Costa aptal değildi, bu tepkiyi bekliyordu. Yaratıcı ve şerefine düşkün olduğundan, iki saat içinde, bu iftirayla haksızlığa uğradığını kanıtlamak için bir yol bulmuştu: Bulup buluşturduğu birkaç akçeyi yine aynı adama borç olarak verdi.

"Umarım, artık..." diye düşündü.

Costa'nın bu davranışı, hem her şeye kolayca inananları hem de kolay kolay hiçbir şeye inanmayanları ikna etmişti. Bu olaydan sonra hiç kimse, değerli yurttaşın asaletinden kuşku duymadı. Tüm ihtiyaç sahipleri, ne

denli ürkek olsalar da, yamalı giysileriyle gelip kapısını çaldılar. Ancak, gerçek niyetine dil uzatan adamın sözleri Costa'nın içini bir kurt gibi kemirmeye devam ediyordu. Fakat üç ay sonra, aynı adam ondan yüz yirmi krusado isteyip iki gün içinde bu parayı geri ödeyeceğine söz verdiğinde, bu da bir son buldu. Mirastan geriye kalan da ancak bu kadardı fakat Costa parayı, hiç tereddüt etmeden ve faiz istemeden hemen ödünç verdi. Böylece, şerefine sürülmüş lekeyi asaletle temizleyebilecekti. Belki alacağı zamanla ödenebilirdi; ne yazık ki, Costa'nın bunu bekleyecek vakti olmadı çünkü beş ay sonra Yeşil Ev'e yatırılmıştı.

Olay duyulduğunda, Itaguai'nin ne denli dehşete düştüğünü tahmin etmek zor olmasa gerek. Bu konudan başka bir şey konuşulmaz olmuştu. Kimileri, Costa'nın öğlen yemeği sırasında delirdiğini, başkalarıysa olayın sabah erken saatlerde gerçekleştiğini söylüyordu. Geçirdiği sinir krizlerinden söz ediyorlar, kimisi bunların şiddetli ve ürkütücü, kimileriyse hafif ve hatta komik olduğunu anlatıyordu. Birçokları alelacele Yeşil Ev'e koşturdu. Orada, belki biraz şaşkın ama yine de soğukkanlı olan zavallı Costa'yla karşılaştılar; büyük bir zihin açıklığıyla konuşuyor, oraya neden getirildiğini soruyordu. Bazıları gidip Asabiyeci'yle görüştü. Bacamarte onların hastaya gösterdikleri saygı ve şefkati takdir etse de, bilimin dediğinin olacağını ve bir zırdelinin sokaklarda başıboş gezmesine

izin veremeyeceğini söyledi. Costa adına ricacı olmaya yeltenen son kişi (çünkü şimdi anlatacaklarımdan sonra kimse gidip o ürkütücü Asabiyeci'yle görüşmeye cesaret edemedi) hastanın bir hanım kuzeniydi. Doktor, Costa kesinlikle deli olmalı dedi kadına; aksi takdirde kendisine kalan bütün parayı...

"Hayır! İşte bu konuda yanılıyorsunuz!" diyerek heyecanla Doktor'un sözünü kesti iyi kalpli kadın. "Yaptıkları için onu suçlayamayız."

"Deli değil mi?"

"Hayır, Doktor. Tam olarak neler olup bittiğini size anlatacağım. Amcam normalde kötü bir adam değildi ama kızdığı zaman kafası öyle atardı ki, dinî tören alayına dahi şapkasını çıkarmazdı. İşte bir gün, ölmeden kısa süre önce, bir kölenin kendisinden öküz çalmış olduğunu fark etti. Yüzü öfkeden kıpkırmızı oldu; tepeden tırnağa titriyor, ağzı köpük saçıyordu. O sırada çirkin, her tarafı kıllarla kaplı bir adam ona yaklaştı ve bir bardak su istedi. Amcam da (Tanrı'nın rahmeti üzerinde olsun!) adama, gidip suyunu nehirden ya da isterse cehennemden içmesini, umurunda olmadığını söyledi. Adam onu öfkeyle süzdü, tehdit edercesine elini kaldırdı ve şöyle beddua etti: "Şu Davut'un yıldızı üzerine yemin ederim ki, senin paranın ömrü yedi yıldan bir gün bile fazla olmayacak!" Bir yandan da kolundaki Davut'un yıldızı dövmesini gösteriyordu. İşte, her şey bu yüzden oldu, Doktor – o kötü

kalpli adam parayı lanetlediği için."

Bacamarte'nin gözleri, zavallı kadını hançer gibi delip geçiyordu. Bacamarte, konuşması sona eren kadına nezaketle -sanki hanım Genel Vali'nin karısıymışçasına- elini uzattı ve gidip kuzeniyle görüşmesini önerdi. Zavallı kadıncağız ona inandı. Asabiyeci onu Yeşil Ev'e götürüp hezeyanlardan ve sanrılardan mustarip olan hastaların kaldığı koğuşa kapattı.

Şanlı Bacamarte'nin bu aldatmacası duyulduğunda, kent sakinlerini bir korku aldı. Asabiyeci'nin, tek suçu talihsiz bir akrabası için arabuluculuk etmek olan, gayet aklı başında bir kadını nedensiz yere akıl hastanesine kapatacağına kimseler inanamıyordu. Köşe başlarında ve berber dükkânlarında olayın dedikodusu yapıldı. Kısa zaman içinde konu dallanıp budaklandı ve Asabiyeci'nin Costa'nın kuzenine olan aşkıyla başlayan, ardından Costa'nın buna içerlemesine, kuzenin bu aşkı hor görmesine ve nihayet Asabiyeci'nin her ikisinden de öç almasına kadar uzanan tastamam bir romana dönüştü. Her şey ortadaydı. Ama Doktor'un ciddiyeti ve yaşamını bilime adamış olması bu öyküyü yalanlamıyor muydu? Hiç de yalanlamıyordu! Düzenbazlığını örtbas etmek için kullandığı bir üçkâğıttan başka bir şey değildi bu. Hatta kentin daha saf sakinlerinden biri, başka bazı şeyler de bildiğini fısıldamıştı – bunların neler olduğunu söylemeyecekti çünkü elinde kesin kanıt yoktu ama doğru olduklarını biliyordu,

hani neredeyse yemin bile edebilirdi.

"Sen ki, onun yakın arkadaşısın," diye sordular Eczacı'ya, "olup bitenleri bize anlatamaz mısın, neler oluyor, neden?"

Crispim Soares halinden pek memnundu. Hem şaşkına dönmüş arkadaşlarının hem de genel olarak tedirgin ve meraklı olanların ona yönelttiği bu sorular, öneminin herkesçe kabul edilmesi anlamına geliyordu. Hiç kuşkusuz artık bütün ahali onun, yani Eczacı Crispim'in, Asabiyeci'nin sırdaşı, büyük bir adamın yakın çalışma arkadaşı olduğunu biliyordu. Hepsinin bir koşu eczaneye gelmesinin nedeni buydu. Bütün bunlar, Eczacı'nın güleç ifadesinden ve ketum gülümsemesinden -ayrıca, hiç cevap vermediği için sessizliğinden de- açıkça okunuyordu. Sadık ve sabit kalan, yarım bir gülümsemenin ardına gizlediği ağzından, birilerini tehlikeye atmadan ya da kendi şerefini lekelemeden kimselere anlatamayacağı bilimsel sırları saklayan bir veya iki, hadi bilemediniz en fazla üç tek heceli kelime çıkartıyordu.

Kent sakinleri, "Çok garip bir şeyler dönüyor," diye düşünmüştü.

Ama içlerinden biri, omuzlarını silkmekle yetinip yoluna devam etmişti. Daha önemli işleri vardı. Kısa süre önce, bahçesi usta işi bir sanat ve zevk eseri olan muhteşem bir ev yaptırmıştı. Hollanda ve Macaristan'dan ithal edilen mobilyası sokaktan bile görülebiliyordu çünkü

evin pencereleri hep açık tutuluyordu. Semer imalatından zengin olmuş bu adam, daima şatafatlı bir evi, özenli bir bahçesi ve nadide mobilyaları olsun istemişti. Şimdi artık hepsine sahipti ve yarı emekliliğinde zamanının çoğunu, bunların keyfini çıkarmaya adamıştı. Hiç kuşkusuz Itaguai'deki en güzel ev onunkisiydi; Yeşil Ev'den daha görkemli, belediye binasından daha soyluydu. Itaguai'nin seçkinleri, evin övüldüğünü ya da evden söz edildiğini duysalar bile -hatta ev akıllarına geldiğinde dahi- hayıflanmaya ve dişlerini gıcırdatmaya başlıyorlardı. Allah aşkına, alt tarafı bir Semerci'nin eviydi!

Yoldan geçenler, "Bak işte, yine evini seyrediyor bu," derlerdi çünkü adam her sabah bahçesinin tam ortasına kurulup hayranlıkla evini izlemeyi alışkanlık edinmişti. Öğlen yemeği için eve çağrılana dek bakmayı sürdürürdü.

Komşuları, saygıda kusur etmeden onu hep selamlasalar da, arkasından alay ederlerdi. İçlerinden biri, Mateus kendi sırtı için semer üretse daha çok para kazanırdı, gibisinden bir laf etmişti - bu yorum, pek zekice olmamakla birlikte yine de dinleyenleri gülmekten kırıp geçirmişti.

Öğleden sonraları, aileler akşam yemeği ardından yürüyüşe çıktıklarında (o günlerde akşam yemekleri erken yenirdi), koyu renk üzerine beyazlar giyinen Mateus iki dirhem bir çekirdek evin en merkezî penceresinde yerini alırdı. Hava kararana dek, üç ya da dört saat boyunca haşmetli bir tavırla orada öylece dururdu. Bu tavırdan,

Mateus'un beğenilmeyi ve imrenilmeyi arzuladığı sonucuna varılabilirdi ama o böyle bir niyeti olduğunu kimseye -Peder Lopes'e bile- itiraf etmemişti. Yine de yakın arkadaşı olan Eczacı bu sonuca vardı ve düşüncesini Bacamarte'ye iletti. Asabiyeci, Semerci'nin evi taştan yapılmış olduğu için, adamın taşsevici olabileceğini öne sürdü; doktorun keşfettiği ve bir süredir üzerinde çalıştığı bir hastalıktı bu. Sürekli eve bakıp durduğuna göre...

Crispim Soares, "Hayır, Doktor," diyerek heyecanla araya girdi.

"Hayır mı?"

"Kusura bakmayın, belki farkında değilsiniz ama..." Ardından Asabiyeci'ye, Semerci'nin her öğleden sonra yaptığı şeyi anlattı.

Simão Bacamarte'nin gözleri bilim aşkıyla parladı. Crispim'i uzun bir süre sorguya çekti. Aldığı cevapların onu tatmin, hatta memnun ettiği belliydi. Eczacı'ya, akşam güneşinde kol kola yürüyüşe çıkmayı önerdiğindeyse, Asabiyeci'nin yüzünde ya da tavırlarında herhangi bir kötü niyet belirtisinden eser yoktu (hatta tam aksi bir izlenim veriyordu). Doktor bu şerefi sırdaşına ilk kez bahşediyordu. Şaşkınlıktan sersemleyen ve titreyen Crispim daveti kabul etti. Tam o sırada, iki üç kişi doktoru ziyarete geldi. Crispim, içten içe onları şeytana havale etti. Yürüyüşü geciktiriyorlardı, hatta Bacamarte fikrini değiştirip Crispim yerine onlardan birini yürüyüşe çıkartmak gibi

bir fikre kapılabilirdi. Nasıl da sabırsızlanıyordu! Nasıl da endişeliydi! Ziyaretçiler gidince, iki ahbap sonunda yürüyüşe çıkabildi. Asabiyeci, Mateus'un evine doğru yürümeyi seçti. Pencerenin önünden beş altı kez, ağır ağır, arada bir duraksayarak geçip Semerci'nin tavrını ve yüzündeki ifadeyi inceledi. Zavallı Mateus'un tek fark ettiği şey, Itaguai'nin en önemli şahsiyetinin mera-kını ya da hayranlığını cezbetmiş olmasıydı. İfadesinin soyluluğunu, duruşunun azametini daha da artırdı Semerci... Heyhat! Bu yaptığı, hakkındaki hükmü daha da çabuklaştırmaktan başka bir işe yaramadı. Ertesi gün hastaneye yatırılmıştı bile.

"Yeşil Ev kişiye özel bir hapishanedir," dedi başarısız bir doktor.

Bir fikrin bu kadar çabuk benimsenip yayıldığı daha önce hiç görülmemişti. "Kişiye özel bir hapishane" – bu kelimeler Itaguai'nin bir ucundan diğerine tekrarlanıp durdu. Tabii ki korkuyla tekrarlanıyorlardı çünkü Mateus olayını izleyen hafta içinde, aralarında kentin önde gelenlerinden iki veya üç kişinin de olduğu yirmiden fazla insan Yeşil Ev'e yatırılmıştı. Asabiyeci, sadece akıl hastalarının tedavi altına alındığını söylese de ona pek inanan olmadı. Ardından konunun rağbet gören açıklamaları geldi: intikam, hırs, Tanrı'nın gazabı, Doktor'u etkisi altına almış olan bir saplantı, Itaguai'nin filizlenen refahını yok etmek ve bu rakip belediyeyi sonunda fakir

düşürmek isteyen Rio de Janeiro'nun çevirdiği bir entrika ve halkın hayal gücünün ürünlerinden daha binlercesi.

Tam o sırada, gezginler kafilesi, haftalar süren Rio de Janeiro gezisinden geri döndü. Asabiyeci, Eczacı, Peder Lopes, Meclis üyeleri ve birçok diğer resmî yetkili onları karşılamaya gitti. Dona Evarista'nın kocasıyla tekrar karşılaştığı o an, dönemin vakanüvislerince, aşırı uçlardaki -fakat her ikisi de övgüye layık- bu iki mizacın zıtlığından ötürü, insanlığın hissiyat tarihinin en yüce anlarından biri olarak kabul edilir. Dona Evarista önce bir çığlık atmış, sonra da bir iki kelime sayıklayıp kendisini, hem vahşi bir yabankedisi hem de sevgi dolu yumuşacık bir kumru gibi kocasının kollarına bırakmıştı. Soylu Bacamarte, tabii ki bu şekilde davranmadı. Tanı koyarken takındığı tarafsızlığa benzer bir edayla, bilimsel ciddiyeti bir saniye bile elinden bırakmadan kollarını hanımına uzattı ve hanımı da o kollarda bayılıverdi. Hadise kısa sürmüştü; iki dakika sonra Dona Evarista'yla arkadaşları selamlaşmaya koyuldular ve hemen ardından eve dönüş töreni başladı.

Itaguai'nin bütün umudu Asabiyeci'nin karısındaydı. Belayı defetmek için herkes ona bel bağlamıştı. Halkın bütün tezahüratı, caddelerdeki kalabalıklar, flamalar ve pencerelerdeki çiçekler hep bu yüzdendi. Karısını Peder Lopes'in kollarına teslim eden ulu Bacamarte, düşüncelere dalmış, ağır adımlarla ilerliyordu. Dona Evarista ise

onun tam aksine, başını neşeyle bir o yana bir bu yana çevirerek, bu şaşırtıcı derecede sıcak karşılamayı hayretle izliyordu. Rahip, bir önceki valinin döneminden beri görmediği Rio de Janeiro'yu nasıl bulduğunu sorunca, Dona Evarista, o kentin dünya üzerinde olabilecek en güzel yer olduğunu söyledi. Artık tamamlanmış olan parklar, onun da sıkça gezdiği tam bir cennetti - bir de Hoş Işıklar Sokağı, Ördekli Çeşme... Ah, o Ördekli Çeşme! Sahiden de, ağızlarından su fışkırtan, metalden yapılmış ördekleri vardı. Enfes bir şeydi. Peder, kendi ziyaret ettiği dönemde bile Rio de Janeiro'nun güzel olduğunu söyledi. Şimdi çok daha güzel olduğunu tahmin edebiliyordu. Bunda şaşılacak bir şey de yoktu, ne de olsa Itaguaí'den çok daha büyüktü ve dahası başkentti... Ancak Itaguaí'ye de çirkin denemezdi; kentin bazı güzel binaları vardı. Örneğin, Mateus'un malikanesi, Yeşil Ev gibi...

"Bu arada, Yeşil Ev'den söz açılmışken," dedi Peder Lopes ustaca konuya girerek, "hastalarla tıka basa dolu olduğunu göreceksiniz."

"Gerçekten mi?"

"Evet. Mateus orada..."

"Semerci mi?"

"Costa da orada. Costa'nın kuzeni de ve şu da, bu da, bir de ismi neydi, o da ve..."

"Hepsi mi deliymiş?"

"Görünüşe göre öyle," diye yanıtladı Rahip.

"Fakat nasıl? Neden?"

Peder Lopes, bilmediğini ya da bildiği şeyi anlatmak istemediğini söylercesine ağzının iki kenarını aşağıya çekti – kimseye tekrar edilemeyecek muğlak bir cevaptı bu. Bütün o insanların delirmesi, Dona Evarista'ya da garip geldi. Birinden biri olsa neyse – ama hepsi birden mi? Ancak bu durumdan şüphe etmesi de olanaksızdı. Kocası işinin erbabıydı, bir bilim adamıydı; deliliğe işaret eden güçlü kanıtlar olmadan kimseyi Yeşil Ev'e kapatmazdı.

Rahip, onun bu yorumları sırasında ara sıra, "Buna hiç kuşku yok... buna hiç kuşku yok," diyerek söze giriyordu.

Birkaç saat sonra, yaklaşık elli kadar misafir, geri dönenler şerefine verilen akşam yemeği için Simão Bacamarte'nin masasında yerini almıştı. Dona Evarista, hepsi de son derece mecazi olan kutlama mesajlarının, konuşmaların ve şiirlerin zorunlu öznesi oluvermişti. Yeni Hipokrat'ın karısıydı, bilimin ilham perisiydi, bir melekti, şafak vaktiydi; hayırseverliğin, tesellinin, yaşamın ta kendisiydi. Gözleri, Crispim Soares'e göre iki yıldız, bir Meclis Üyesi'nin daha alçakgönüllü benzetmesine göreyse iki güneşti. Asabiyeci, tüm bunları oldukça yorucu bulduysa da, sabırsızlandığına dair hiçbir belirti göstermedi. Sadece, karısına doğru eğilerek bu tür hayal ürünlerinin sözgelimi kullanılmalarında bir sakınca olmamasına rağmen, gerçekte karşılıklarının bulunmadığını söylemekle yetindi. Dona Evarista bu görüşü benimsemeye gayret etti;

fakat pohpohlamaların dörtte üçünü dikkate almasa bile, geriye kalanlar egosunu şişirmeye yetecek miktardaydı. Örneğin, konuşmacılardan biri (Martim Brito, yirmi beş yaşında özenti bir züppeydi, kadınlara fazla düşkündü) Dona Evarista'nın doğumunun şu şekilde gerçekleştiğine dair bir söylev verdi: "Tanrı, kutsal tacın elmas ve incisi olan erkek ve kadına evreni teslim etti (konuşmacı bu lafı, masanın bir ucundan diğerine dek muzaffer bir edayla uzattı); ardından Tanrı Tanrı'dan daha iyisini yapmak istedi ve Dona Evarista'yı yarattı."

Asabiyeci'nin karısı, herkese örnek olabilecek bir alçakgönüllülükle gözlerini yere indirdi. Martim Brito'nun dalkavukluk için seçtiği sözcükleri abartılı ve küstahça bulan iki diğer hanım, bunların Dona Evarista'nın kocası üzerinde yarattığı etkiyi izlemek için başlarını ona çevirdi. Kuşku, tehdit ve bir ihtimal de beyne sıçrayan kanın Asabiyeci'nin yüzünü kararttığını gördüler. Gerçekten büyük bir kışkırtma, diye düşündü iki hanım. Trajik bir şeyler olmasın –ya da, en iyisi yarına kadar ertelensin– diye Tanrı'ya dua ettiler. İki hanımdan daha müşfik olanı, Dona Evarista'dan şüphe edilemeyeceğini çünkü onun gerçekten çok çirkin olduğunu itiraf etti (ama sadece içinden). Fakat işte zevkler aynı olmuyordu. Belki bazı adamlar... Bu düşünce kadının yeniden titremesine neden oldu fakat titremesi bu sefer bir önceki kadar şiddetli değildi çünkü Asabiyeci artık Martim Brito'ya gülümsüyordu.

Herkes masadan kalkınca, Bacamarte adamın yanına gidip, Dona Evarista güzellemesi için ona iltifat etti. Görkemli kelime oyunlarıyla dolu doğaçlaması harikuladeydi. Dona Evarista'nın doğumuyla ilgili fikri Brito kendisi mi bulmuştu yoksa okuduğu bir şeyden mi esinlenmişti? Hayır, bütünüyle özgündü; konuşurken aklına gelivermişti ve söylevinin doruk noktasında kullanmanın uygun olacağını düşünmüştü. İşin doğrusu, Brito her daim incelik ve nüktedanlıktansa, cesaret ve cürete eğilim göstermişti. Onun tarzı destansıydı. Örneğin, bir defasında, Pombal Markisi'nin gözden düşüşü üzerine okuduğu bir gazelde, "Hiçliği sevenlerin kokuşmuş ejderhası Tüme sadıkların intikama susamış pençelerinde paramparça edildi," demişti. Buna benzer daha birçok vurucu mecazi anlatım icat etmişliği vardı. Yüce kavramları, ulu ve soylu imgeleri seviyordu...

"Zavallıcık!" diye düşündü Asabiyeci. "Herhalde beyninde bir kanama olmuş. Çok ciddi bir vaka olmasa da incelemeye değer."

Üç gün sonra Dona Evarista büyük bir şaşkınlıkla Martim Brito'nun artık Yeşil Ev'de yaşadığını öğrendi. Öylesine güzel düşüncelere sahip onun gibi genç bir adam! Diğer iki hanım, adamın hastaneye yatırılmasını Asabiyeci'nin kıskançlığına yordular çünkü genç adamın sözcüklerindeki cüret onlara son derece kışkırtıcı gelmişti.

Kıskançlık mı? Fakat o zaman, Asabiyeci'nin kıskanması mümkün olmayan kişilerin kısa bir süre sonra hastaneye kapatılmasına ne demeli? Masum, eğlence düşkünü Chico, noter Fabricio ve daha kimler, kimler. Dehşetin yoğunluğu artıyordu. Artık kimin akıllı kimin deli olduğunu hiç kimse bilmiyordu. Itaguai'nin kadınları, kocaları sokağa çıktığında Kutsal Annemize mum yakmaya başlamışlardı. Bazı erkekler de kendilerine eşlik etmesi için korumalar tutmuştu.

Kenti terk edebilecek durumda olan herkes kaçıp gitti: Ama kaçaklardan biri tam ayrılmak üzereyken yakalanmıştı. Cana yakın, kibar bir genç adam olan Gil Bernardes'ti bu. Gerçekten de, o denli kibardı ki, şapkasını çıkartıp yerlere kadar eğilmeden birini selamladığı görülmemişti. Sokakta yürürken bazen bir beyefendinin ya da hanımefendinin elini –hatta bir çocuğunkini bile, örneğin Bölge Hâkimi'nin oğlunun elini– sıkmak için kırk metre koşabilirdi. Nezakete özel bir yeteneği vardı. Seçkinler topluluğuna kabul edilmesini yalnızca kişisel cazibesine değil, aynı zamanda, sayısız geri çevrilme, reddedilme, soğuk muamele ve benzeri tavırlara, cesaretini hiç kaybetmeden soylu bir azimle direnmiş olmasına borçluydu. Üstelik bir eve bir kere kabul edilmeye görsün, bir daha asla oradan çıkmazdı – ev halkı da zaten onun gitmesini istemezdi çünkü çok hoş bir misafirdi. Gördüğü rağbete ve bunun kendisinde yarattığı özgüvene rağmen,

günlerden bir gün, Asabiyeci'nin gözünün üzerinde olduğunu öğrenince Gil Bernardes'in beti benzi attı. Ertesi gün kentten ayrılmaya yeltendiyse de yakalandı ve Yeşil Ev'e götürüldü.

"Bunun böyle devam etmesine izin verilemez."

"Zorbalığa bir son!"

"Despot! Haydut! Calut!*"

İlk başlarda, benzeri şeyler yumuşak bir ses tonuyla ve iç mekânlarda dile getiriliyordu. Sonraları sokaklarda haykırılır oldular. İsyan çirkin başını kaldırmaya başlamıştı. Simão Bacamarte'nin tutuklanması ve sürgüne gönderilmesi için hükümete dilekçe verme fikrini Porifirio berber dükkânında, öfke dolu, tumturaklı el kol hareketleri eşliğinde ifade etmeden önce de birçoklarının aklına bu düşünce gelmişti. Yeşil Ev'in nüfusu hızla artmaya başlar başlamaz, Porifirio'nun kazancının da artmaya başladığını, çünkü birçok müşterisinin artık oraya para akıttığını da belirtmek gerekir; üstelik tarihin kasvetli bir dönemindeki en hoş sayfalardan biridir bu. Ancak, kamu yararı kişisel çıkarlardan önce gelir, dedi Berber. "Zorba alaşağı edilmeli!" Davaya olan sadakati öyle güçlüydü ki bu cümleyi, kendisini mahkemeye vermek üzere olan Coelho isimli bir adamın hastaneye yatırıldığını duyduktan hemen sonra haykırmıştı.

* Câlût: MÖ 11. yüzyılda yaşadığına inanılan Tanah. Eski Ahit ve Kur'an'da bahsi geçen savaşçı dev. -ç.n.

"Kim Coelho'ya deli diyebilir?" diye feryat etti Porfírio.

Kimse yanıt vermedi. Herkes adamın aklının tamamen yerinde olduğunu söyledi. Berber'e açılan emlak davası, nefret ya da garezden değil, bir tapunun yazılışında seçilen kelimelerin belirsizliğinden kaynaklanmıştı. Coelho'nun şöhreti lekesizdi. Kuşkusuz, ondan uzak duran birkaç kişi vardı; onun yaklaştığını görür görmez köşe bucak kaçar, mağazalara saklanırlardı. İşin aslı şu ki, Coelho sohbeti, özellikle de doya doya tadını çıkartabileceği uzun sohbetleri çok severdi. Bundan ötürü, hemen hiç yalnız kalmazdı. Kendisi gibi konuşmayı sevenleri yeğlerdi ama mecbur kalırsa, tek yanlı sohbetler için sessiz sedasızları seçerek ödün verdiği de olurdu. Coelho'dan hoşlanmayan Peder Lopes, onun ne zaman birinin yanından ayrıldığını görse, Dante'den bir alıntıyı -kendisine ait küçük bir değişiklikle- yinelerdi:

"La bocca sollevò dal fiero pasto Quel seccatore..."*

Fakat rahibin bu sözleri, Coelho'ya duyulan genel saygıyı etkilemezdi çünkü kimileri bu yorumun kişisel husumetten kaynaklandığını düşünür, kimileri de bunun Latince bir dua olduğunu sanırdı.

* "Haşere başını, acımasız aşından kaldırdı." Peder Lopes, Dante'nin *peccator*, yani "günahkar"ı yerine, *seccatore* yani "haşere"yi kullanıyor. Günahkâr Kont Ugolino bir başka günahkarın başını kemiriyordu. *Cehennem*, XXXIII. Kıta.

VI. İsyan

Otuz kadar kişi Berber'in yanında yer aldı. Resmî bir şikâyet dilekçesi hazırlayıp Kent Meclisi'ne götürdüler. Kent Meclisi de bilimsel araştırmanın, ne düşmanca yasalar ne de ayak takımının yanlış kanıları ve önyargıları nedeniyle engellenemeyeceğini öne sürerek dilekçeyi reddetti.

"Size tavsiyem," dedi Meclis Başkanı, "dağılıp işinizin başına dönmenizdir."

Grup öfkesini zapt etmekte zorlanıyordu. Berber, halkın Yeşil Ev'e yürüyüp onu yerle bir edeceğini bildirdi. Itaguai, bundan böyle, bir tıp despotunun deneylerinde kesip biçtiği kadavra muamelesi görmemeliydi; sadece birçok mütevazı ama değerli kişi değil, çok sayıda saygın ve hatta seçkin şahıs bile Yeşil Ev'in hücrelerine hapsedilmiş durumdaydı; besbelli ki, Asabiyeci'nin gözünü hırs bürümüştü çünkü gözetimindeki sözüm ona delilerin sayısıyla birlikte geliri de artıyordu...

"Bu doğru değil," diye araya girdi Başkan.

"Doğru değil mi?"

"İki hafta önce şanlı doktor, bize gönderdiği bir mektupta, gözlemlerinin ve deneylerinin bir bilim adamı olarak kendisine sağladığı büyük yarardan ötürü, bundan böyle ne Meclis'ten ne de hasta ailelerinden ücret talep edeceğini belirtmişti."

Özveri dolu bu soylu davranış göz önüne alındığında, asilerin tutumlarında ısrar etmeleri mümkün müydü? Asabiyeci, gerçekten de hata yapıyor olabilirdi ancak bilimdışı bir güdüyle hareket etmediği ortadaydı; ayrıca, onun hata yaptığını kanıtlamak için, sokağa dökülen bu başıbozuk kalabalıktan fazlası gerekirdi. Böyle buyurdu Başkan ve Meclis'in tamamı onu alkışladı.

Berber birkaç dakika düşündü ve ardından kamusal yetkiyle donatılmış olduğunu ilan etti; Yeşil Ev, "insan aklının o Bastille Kalesi" kati surette yok edilmeden, o da Itaguai'ye rahat nefes aldırmayacaktı – yerli bir şairden duyduğu ve şimdi büyük coşkuyla tekrarladığı bir deyişti bu. Sözlerini bitirince, destekçilerine bir işaret çakıp hepsini dışarı çıkardı.

Meclis acil bir durumla karşı karşıyaydı. Her ne pahasına olursa olsun isyanı ve kan dökülmesini engellemeliydi. Bir de bu yetmezmiş gibi, Başkan'ı desteklemiş olan bir Meclis Üyesi, "insan aklının Bastille Kalesi" deyişinden o denli etkilenmişti ki fikrini değiştirmişti. Yeşil Ev'i tasfiye etmek için gerekli önlemlerin alınmasını savunuyordu.

Başkan, şaşkınlığını ve dargınlığını dile getirdikten sonra muhalifimiz şu yorumda bulundu:

"Ben bilimden anlamam ancak aklı başında sandığımız onca kişi deli diye tımarhaneye kapatıldıysa, gerçek delinin Asabiyeci olmadığını nereden bilebiliriz?"

Sebastião Freitas isimli belagat gücü yüksek bu Meclis Üyesi, uzun uzadıya konuştu. Yeşil Ev'e karşı görüşlerini kontrollü ama yine de kendinden emin bir tavırla sundu. Görev arkadaşları neye uğradıklarını şaşırmışlardı. Başkan, asayişi korumak adına, bu görüşlerini hiç değilse uluorta dile getirmemesini rica etti Meclis Üyesi'nden; aksi takdirde, şimdilik, amaçsız atomların bir o yana bir bu yana savrulmasından ibaret olan şeyin ete kemiğe bürünmesine neden olabilirdi. Bu kelime oyunu, Bastille Kalesi kullanılarak yapılan kelime oyununu bir ölçüde dengelemişti. Sebastião Freitas şimdilik bu konuda bir şey yapmamaya söz verdi ama Yeşil Ev'in yasal yollarla ortadan kaldırılması için uğraşma hakkını saklı tuttu. Sonra da hoşnutlukla kendi kendine mırıldandı: "İnsan aklının o Bastille Kalesi!"

Buna rağmen, kalabalığın sayısındaki artış sürdü. Artık otuz değil üç yüz kişi Berber'in peşinden gidiyordu – bu noktada, Berber'in, ayaklanmaya adını veren takma ismini de zikretmemiz gerekir: Kendisi Haşlanmış Mısır olarak anılırdı ve bundan ötürü, bu ayaklanma da Haşlanmış Mısırcılar İsyanı şeklinde bilinir. Kalabalık,

caddeler boyunca Yeşil Ev'e doğru akın ederken, onları Bastille Kalesi'ne saldıran ayaktakımıyla karşılaştırmak mümkündü – tabii, Paris ve Itaguai arasındaki farkı göz önünde bulundurmayı ihmal etmeden.

Hane halkından sayılan küçük bir çocuk koşarak sokaktan eve girdi ve haberi Dona Evarista'ya verdi. Asabiyeci'nin karısı ipekli bir elbiseyi (Rio'dan aldığı otuz yedi elbiseden biriydi) üzerine denemekteydi.

"Sadece bir avuç sarhoştur herhalde," dedi Dona Evarista bir iğnenin yerini değiştirirken. "Benedita, etekleri düzgün mü?"

"Evet, hanımım," diye yanıtladı yere çömelmiş oturan köle, "düzgün görünüyor. Birazcık dönüverin. Evet öyle. Kusursuz olmuş hanımım."

Çocuk korku içinde, "Bir avuç sarhoş değiller, Dona Evarista," dedi. "'Doktor Bacamarte zorbasına ölüm!' diye bağırıyorlar."

"Sus bakiyim! Benedita, sol tarafa baksana. Sence de dikiş yeri yamuk değil mi? Söküp tekrar dikmemiz gerekecek. Bu sefer iyi yap da her tarafı eşit olsun."

"Dr. Bacamarte'ye ölüm! Zorbaya ölüm!" diye uludu sokaktaki üç yüz ses.

Dona Evarista'nın yüzü bembeyaz kesildi. Dehşetten taş kesilmiş bir heykel gibi orada öylece kalakaldı. Köle içgüdüsel olarak arka kapıya koştu. Dona Evarista'nın inanmayı reddettiği çocuk, belli etmiyordu ama derin bir

hoşnutluk anı yaşamaktaydı.

"Asabiyeci'ye ölüm!" diye bağırıyorlardı; sesler artık daha yakından geliyordu

Dona Evarista her ne kadar, zevk veren duygulara kolay yem olsa da, zorluklar karşısında gayet basiretliydi. Bayılmadı. Kocasının çalışmakta olduğu odaya koştu. O telaşla içeri girdiği sırada Doktor, Averroës'ten bir bölümü incelemekteydi. Dış dünyaya kapalı fakat iç dünyasında oldukça keskin olan gözleri, önce kitaptan tavana kalktı sonra yine kitaba döndü. Dona Evarista ona iki kere ismiyle seslendiyse de, doktor karısına hiç aldırış etmedi. Ancak üçüncü seferde duydu ve karısının canını sıkan şeyin ne olduğunu sordu.

"Kopan yaygarayı duymuyor musun?"

Asabiyeci kulak kabarttı. Tehditkâr, ürkütücü haykırışlar gittikçe yaklaşıyordu. Doktor anlamıştı. İskemlesinden kalktı, kitabı kapattı ve kararlı, sakin adımlarla kitaplığa gidip elindeki cildi yerine koydu. Araya giren cilt yüzünden, her iki yanındaki kitabın hizası hafif kaymıştı. Simão Bacamarte kitapları özenle düzeltti. Sonra da, karısından odasına gitmesini rica etti.

"Hayır, hayır," diye yalvardı kıymetli can yoldaşı. "Senin yanında, ait olduğum yerde can vermek istiyorum."

Simão Bacamarte gitmesi için ısrar etti. Bu bir ölüm kalım meselesi değildi, karısına bu konuda güvence verdi. Öyle olsa bile karısının görevinin hayatta kalmak olduğunu

söyledi. Gözü yaşlı ve uysal kadın bedbaht başını öne eğdi.

"Kahrolsun Yeşil Ev!" diye bağırıyordu Haşlanmış Mısırcılar.

Asabiyeci ön balkona çıkıp, yüzleri hiddetle asılmış ve yurttaşlık aşkıyla yanan üç yüz başlı asi çeteyle yüzleşti. Onu gördüklerinde, "Ölüm! Ölüm!" diye bağırdılar. Simão Bacamarte konuşmak istediğini belirten bir hareket yaptıysa da, onlar daha yüksek sesle bağırarak cevap verdiler. Ardından Berber, şapkasını sallayarak destekçilerine sessiz olmalarını işaret etti ve Asabiyeci'ye, eğer sözleri halkın sabrını taşırmayacaksa konuşabileceğini söyledi.

"Az konuşacağım, hatta eğer mümkün olabilirse hiç konuşmayacağım. Buraya ne gibi bir taleple geldiğinize bağlı bu."

Öfkeden titreyen Berber, "Hiçbir şey istemiyoruz," diye yanıtladı. "Yeşil Ev'in yıkılmasını ya da en azından içindeki tüm mahkûmların serbest bırakılmasını talep ediyoruz."

"Anlayamadım."

"Bal gibi de anlıyorsun zorba. Kurbanlarını salıvermeni istiyoruz. Senin nefretinin, kaprislerinin, açgözlülüğünün ..."

Asabiyeci gülümsedi ancak bu büyük adamın gülümsemesi, halk yığınının gözleriyle görülebilecek cinsten

değildi: İki ya da üç kası hafifçe seğirmişti, hepsi bu.

"Beyler," dedi, "bilim ciddi bir meseledir ve ciddiyetle ele alınmalıdır. Mesleki kararlarım için Tanrı'dan ve kendi alanımdaki otoritelerden başka kimseye hesap vermem. Yeşil Ev'in yönetiminde değişiklikler yapılmasını önermek istiyorsanız, sizi dinlemeye hazırım; fakat eğer benden kendime ihanet etmemi bekliyorsanız, daha fazla konuşmamız anlamsız olur. Tedavi için bana teslim edilen delilere nasıl davrandığımı gelip yerinde incelemek üzere bir komite oluşturmanızı teklif edebilirdim ama bunu yapmayacağım çünkü böyle bir teklif, yöntemlerim için size hesap vereceğim anlamına gelir ve ben bir avuç asiye, hatta işin uzmanı olmayan herhangi birine asla hesap vermem."

Böyle buyurdu Asabiyeci. Halk onun sözlerinden şaşkına dönmüştü. Doğal olarak böylesine bir soğukkanlılık, böylesine bir kararlılık beklemiyorlardı. Asabiyeci usulca onlara selam verdikten sonra arkasını dönüp ağır ağır içeri yürüdüğünde şaşkınlıkları daha da büyümüştü. Berber kısa süre sonra kendine geldi ve şapkasını sallayarak çeteden Yeşil Ev'i yerle bir etmelerini istedi. Bu çağrıya cevap veren sesler az sayıda ve cılızdı. Bu karar anında Berber, içinde dayanılmaz bir hükmetme arzusu duydu. Asabiyeci'yi alaşağı edip Yeşil Ev'i yıkmayı başarırsa, pekala Kent Meclisi'ni de ele geçirebilir, diğer yerel otoritelere üstünlük sağlar ve kendisini Itaguai'nin efendisi ilan edebilirdi.

Birkaç yıldan beri, meclis üyelerinin kurayla seçildiği oylamada, kendi isminin de yer alması için uğraşmış, ancak sosyal konumunun böyle bir sorumlulukla bağdaşmadığı gerekçesiyle dilekçesi hep geri çevrilmişti. Ya şimdi olacaktı, ya da hiç, an o andı. Ayrıca, sokaktaki ayaklanmayı öyle bir noktaya getirmişti ki yenilmek, hapis ve belki sürgün ve hatta darağacı anlamına gelecekti. Ne yazık ki, Asabiyeci'nin yanıtı, Haşlanmış Mısırcılar'ın ateşini büyük ölçüde söndürmüştü. Berber bunu anladığında, şöyle bağırmak geldi içinden: "Sefiller! Korkaklar!" Ama kendini tuttu ve sadece şunları söyledi:

"Dostlarım, haydi sonuna kadar savaşalım! Itaguai'nin kurtuluşu sizin değerli ve yiğit ellerinize bağlı. Çocuklarınızı ve ailenizi, annelerinizi ve kız kardeşlerinizi, akrabalarınızı ve arkadaşlarınızı ve sizleri hapsetmiş ya da hapsetmekle tehdit eden o kokuşmuş hapishaneyi yerle bir edelim. Bir zindana atılıp ekmek ve suya talim ederek açlıktan ölmek ya da ölümüne kırbaçlanmak istiyor musunuz?"

Kalabalık kıpırdandı, homurdandı, bağırdı ve Berber'in etrafına toplandı. İsyan, üzerindeki uyuşukluğu atmış, Yeşil Ev'i yıkma tehditleri savuruyordu.

"Haydi!" diye bağırdı Porfírio şapkasını sallayarak.

"Haydi!" diyerek onu yankıladı destekçileri.

İşte, tam o sırada, bir süvari birliği sokağın köşesini döndü ve uygun adımlarla kalabalığın üzerine yürüdü.

VII. Beklenmeyen

Kalabalık, süvarilerin gelişiyle afallamış gibiydi; Haşlan-mış Mısırcılar, kanun gücünün kendilerine karşı kullanıldığına inanamıyorlardı. Süvariler durdu ve yüzbaşıları kalabalığa dağılmalarını emretti. Asilerin bir bölümü emre itaat etmeye yeltendiyse de diğerleri, yüzbaşıya korkusuzca cevap veren Berber'in etrafında toplandı:

"Dağılmıyoruz. Dilerseniz, hayatlarımızı elimizden alın ama başka hiçbir şeyimizi alamazsınız: Şerefimizden veya haklarımızdan vazgeçmeyeceğiz çünkü Itaguai'nin kurtuluşu bunlara bağlı."

Bu cevaptan daha basiretsiz ya da daha doğal bir şey olamazdı. Büyük krizlerin yarattığı esriklik halini gösteriyordu. Belki de, yüzbaşının tahammülüne duyulan aşırı güveni gösteriyordu; bu güven, yüzbaşının saldırı emriyle kısa sürede yitirilmişti. Sonrasında olup bitenleri tarif etmek imkânsızdı. Kalabalığın hiddeti yeri göğü inletiyordu. Kimileri, pencerelerden içeri tırmanarak ya

da sokaktan aşağı koşarak kaçmayı başardı ama çoğunluğu, Berber'in söylediklerinden güç alıp öfkeyle homurdanarak yerinden kıpırdamadı. Haşlanmış Mısır-cılar'ın yenilgisinin kaçınılmaz göründüğü bir anda süvarilerin üçte biri aniden, kroniklerde açıklanmayan nedenlerden dolayı, asilerin safına geçti. Doğal olarak bu beklenmedik destek gücü Haşlanmış Mısırcılar'ı cesaretlendirdi, kanun güçlerininse cesaretini kırdı. Vefalı askerler, silah arkadaşlarına saldırmayı reddederek, birer birer isyancıların safına katıldı ve bunun sonucunda birkaç dakika içinde mücadelenin bütün çehresi değişti. Asiler ve askerlerden oluşan sıkı bir kitleye karşı, sadece birkaç adamı tarafından korunan yüzbaşı pes etti ve kılıcını Berber'e teslim etti.

Muzaffer asiler bir saniye bile kaybetmediler. Yara-lıları en yakın evlere taşıdıktan sonra belediye binasına yöneldiler. Halk ve askerî birlikler arasında dostluklar kuruldu. Kral, Genel Vali, Itaguai ve "büyük önderimiz Porfírio" şerefine *viva*'lar* haykırdılar. En önde uygun adım ilerleyen Berber, elindeki kılıcı, sanki alışılmadık uzunlukta bir tıraş bıçağıymışçasına ustaca sallıyordu. Zaferi, bir hale gibi başının üzerinde taşıyordu ve her hareketini hükmetmenin haysiyeti yönetiyordu.

Olan biteni pencerelerden izleyen üyeler, birliklerin Haşlanmış Mısırcılar'ı ele geçirdiğini sanmıştı. Meclis,

* (İsp.) Yaşasın! -ç.n.

"vazifeye olan büyük bağlılıkları sayesinde Itaguai'yi isyanın karmaşasından ve ayaktakımının saltanatından kurtaran" süvarilere, bir aylık maaşları kadar ikramiye verilmesi için Genel Vali'ye bir dilekçe yazmaya resmen karar verdi. Yukarıdaki ifade, asilere verdiği destek nedeniyle meslektaşlarını son derece utandıran Sebastião Freitas tarafından önerilmişti. Ancak yasa koyucuların gerçekleri anlaması çok sürmedi. Şimdi artık Berber şerefine söylenen viva'ları, "Meclis'in üyelerine ölüm" ve "Asabiyeci'ye ölüm" haykırışlarını duyabiliyorlardı. Başkan başını dik tutup şöyle konuştu: "Kaderimiz ne olursa olsun, Majesteleri'nin ve Itaguai halkının hizmetinde olduğumuzu hiç unutmayalım." Sebastião, Tahta ve kente en iyi şekilde hizmet etmek için arka kapıdan sıvışıp, öneri ve yardımlarını almak üzere Bölge Hâkimi'nin makamına gidebileceklerini söylediyse de, Meclis'in diğer tüm üyeleri bu öneriyi reddetti.

Birkaç saniye sonra Berber ve birkaç teğmeni salona girerek Kent Meclisi'ne, Meclis'in feshedildiğini bildirmişti. Teslim olan Meclis üyeleri gözaltına alındılar. Ardından, Majesteleri namına Itaguai diktatörlüğünü üstlenmesi için dostları Berber'e ısrar ettiler. Porfírio –arkadaşlarına da söylediği gibi– ağırlığının ve beraberinde getireceği çetrefilli sorunların pekala farkında olmasına rağmen, bu sorumluluğu kabul etti. Ayrıca, dostlarının desteği olmaksızın yönetmekte zorlanacağını söyleyince,

onlar da hemen bu konuda ona söz verdi. Bunun üzerine, Berber pencereye çıktı ve olup bitenleri halka anlattı; halk da onayını bağırış çağırışlarla ifade etti. Berber, "Majesteleri ve Halk Namına Kent Hamisi" unvanını seçti. Hemen yeni yönetim adına çok sayıda önemli emir ve resmî yazışmayı; Genel Vali'ye ve Majestelerine bağlılık yemini içeren ayrıntılı bir bildiriyi; son olarak da, halka hitaben aşağıdaki kısa fakat etkili duyuruyu yayınladı:

> Itaguaili Hemşerilerim:
>
> Yozlaşmış ve sorumsuz bir Kent Meclisi, Majestelerine ve halka karşı alçakça bir komplo kurmuşlardı. Kamu vicdanı onları suçlu buldu ve şu anda bir avuç vatandaş, Majestelerinin gözüpek süvarilerinin de yardımıyla Meclis'i feshetti. Majesteleri, bu konuda resmi adımlar atmaya karar verene dek yönetimi üstlenmek üzere, oybirliğiyle seçilmiş bulunuyorum. Itaguaililer! Huzura ve Meclis tarafından pervasızca çarçur edilmiş devlet fonlarına yeniden kavuşmak için sizden tek isteğim güveniniz ve desteğinizdir. Kamu yararı adına kişisel olarak her türlü özveride bulunacağıma söz veriyorum ve emin olun ki, Tahtın tam desteği de arkamızda olacaktır.
>
> Porfirio Caetano das Neves
> Majesteleri ve Halk Namına Kent Hamisi

Bu bildiride Yeşil Ev'le ilgili tek bir söz söylenmediği herkesin dikkatini çekmişti ve kimileri bunu kaygı verici bulmuştu. Bütün bu değişimin ortasında, Asabiyeci, aralarında Hami'nin bir akrabası da bulunan yedi ya da sekiz yeni hastayı Yeşil Ev'e kapatınca, tehlikenin boyutları daha da büyümüş gibi göründü. Herkes, Bacamarte'nin bu davranışını yanlış yorumlamış ve Berber'e meydan okuduğunu sanmıştı. Korkunç hapishanenin büyük olasılıkla yirmi dört saat içinde yıkılıp Asabiyeci'nin de zincire vurulacağını düşündüler.

Gün mutlu sonlandı. Çıngıraklı çığırtkan, bir köşeden diğerine giderek bildiriyi okumakla meşgulken, insanlar sokaklarda gezinip Hami için canlarını vermeye gönülden razı olduklarına yeminler ettiler. Yeşil Ev'e karşı çok az sayıda slogan atıldı çünkü yönetimin kısa süre içinde onu tasfiye edeceğine halkın güveni tamdı. Porfírio o günü resmî tatil ilan etti ve dünyevi güçle ilahi güç arasında ittifak kurmak adına, bu olayı bir Te Deum ile kutlamasını Peder Lopes'ten rica etti. Papaz, resmî bir ret mektubu yayınladı.

"Hiç değilse," diye sordu Berber yüzünde tehditkar bir somurtmayla, "yönetimin düşmanlarıyla işbirliği yapmayacağınızı varsayabilir miyim?"

Peder Lopes, "Düşmanlarınızla nasıl işbirliği yapabilirim ki," diye cevap verdi (buna cevap denebilirse tabii), "ortada hiç düşmanınız yokken? Bildiride, oybirliğiyle

yönettiğinizi söylemişsiniz."

Berber elinde olmadan gülümsedi. Sahiden de, neredeyse hiç muhalifi yoktu. Süvarilerin yüzbaşısı, Meclis ve kentin bazı kodamanları dışında herkes ona övgüler yağdırıyordu; hem kodamanlar bile ona gerçekten karşı değildi. Aslında insanlar, Itaguai'yi nihayet Yeşil Ev'den ve korkunç Simão Bacamarte'den kurtaracak adama şükrediyordu.

VII. Eczacının İkilemi

Ertesi gün Porfírio, iki emir subayıyla birlikte hükümet sarayından (belediye binasının yeni ismi buydu) çıkıp Simão Bacamarte'nin konutuna doğru yola koyuldu. Berber, Bacamarte'yi saraya emretmenin kendisine daha çok yakışacağını biliyordu ama Asabiyeci'nin bu emre itaat etmeyeceğinden korktuğu için gücünü kullanırken hoşgörülü davranmaya karar vermişti.

Crispim Soares o sırada yataktaydı. Eczacı son günlerde sürekli zihinsel işkence çekiyordu. Simão Bacamarte'yle yakınlığı onu doktorun yardımına, Porfırio'nun zaferi de Berber'in yanına çağırıyordu. Bu zafer, Bacamarte'ye duyulan nefretin yoğunluğuyla birleştiğinde, doktorla ilişkilendirilmeyi Crispim için yararsız ve belki de tehlikeli hale getiriyordu. Fakat Eczacı'nın karısı (Dona Evarista'yla oldukça sıkı fıkı, erkeksi bir kadın), Asabiyeci'ye sadakat borcu olduğunu ona hatırlatmıştı. Bu ikilem çözümsüz görünüyordu, bu nedenle Crispim de aklına gelen tek

yöntemle onu savuşturuyordu: Hasta olduğunu söyleyip yatağa girmişti.

Ertesi gün, Porfírio ve diğer bazı adamların Simão Bacamarte'nin evine doğru gittiklerini söyledi karısı.

"Onu tutuklayacaklar," diye düşündü Eczacı.

Bu düşünce bir diğerine yol açmıştı. Adamların bir sonraki adımda doktorun suç ortağı olarak onu, yani Crispim Soares'i tutuklayacakları gözünün önüne geldi. Bu düşüncenin eczacının üzerindeki tedavi edici etkisi inanılmazdı. Yataktan fırladı ve karısının itirazlarına rağmen giyinip dışarı çıktı. Bayan Soares ise, kocası dostunun imdadına koşuyor sanmış ve onun asaletinden ötürü içi rahatlamıştı. Tüm kronikçiler bu hususta hemfikirdirler ve büyük bir kavrayış keskinliği sergileyerek düşüncenin gücüne dikkat çekerler -söz konusu düşünce doğru olmasa bile çünkü Eczacı Asabiyeci'nin evine değil, dosdoğru hükümet sarayına koşmuştu. Saraya vardığında, Berber'in yerinde olmadığını öğrenince, bundan duyduğu hayal kırıklığını ifade etti; sadakati ve desteği konusunda zatıallerine tam güvence vermek istemişti. Aslında, bu işi bir gün önce yerine getirmeye niyetlenmişti fakat hastalık ona engel olmuştu – şimdi de zorlama bir öksürükle hastalığını kanıtlıyordu. Görüştüğü üst düzey yetkililer, onun Asabiyeci'yle yakınlığını bildikleri için sadakat beyanını takdirle karşıladılar. Eczacı'ya saygıda kusur etmediler. Hami'nin, önemli bir iş için Yeşil

Eve gittiğini ancak biraz sonra geri döneceğini söylediler. Onu bir iskemle, yiyecek içecek ve pohpohlamalarla ağırladılar. Şanlı Porfírio'nun davasının, her gerçek vatanseverin davası olduğunu anlattılar – Crispim Soares'in de canıgönülden katıldığı ve coşkulu bir mektupla Genel Vali'ye bildirmeyi teklif ettiği bir düşünceydi bu.

IX. İki Enfes Vaka

Asabiyeci Berber'i hemen içeri kabul etti. Direnmek için hiçbir olanağı bulunmadığını, bu nedenle yeni yönetime boyun eğmeye hazır olduğunu açıkladı. Onlardan tek dileği, Yeşil Ev'in yıkımı esnasında orada bulunmaya kendisini zorlamamalarıydı.

Kısa bir duraksamadan sonra Porfírio, "Doktor durumu yanlış anlamış," dedi. "Bizler çapulcu değiliz. Doğru ya da yanlış, herkes buraya kapatılanların çoğunun gayet aklı başında olduğuna inanıyor. Ancak yönetim, konunun bütünüyle bilimsel olduğunun ve bilimsel sorunların yasalarla çözülemeyeceğinin de farkında. Dahası, Yeşil Ev artık kentin oturmuş bir kurumu. Bu nedenle, hem Yeşil Ev'in faaliyetlerinin devam etmesini sağlayacak hem de halkı yatıştıracak bir çözümde uzlaşmamız gerekiyor."

Asabiyeci şaşkınlığını gizleyemedi. İtiraf etmeliydi ki, sadece Yeşil Ev'in yıkılacağını değil aynı zamanda kendisinin de tutuklanıp sürgüne gönderileceğini sanmıştı.

Aklına gelecek son şey...

"Yönetimin taşıdığı ağır sorumluluğun hakkını vermediğiniz için," diyerek onun sözünü kesti Berber. "Neler olup bittiğini göremeyen halk, anlamadıkları şeylere haklı olarak içerleyebilir; yani, yönetimden belli çizgiler doğrultusunda hareket etmesini talep etme hakları var. Ancak şunu hep akılda tutmamız gerekir: yönetim, halkın talepleriyle bütünüyle örtüşmediği durumlarda dahi, kamu yararına çalışmakla yükümlüdür. Dün yozlaşmış ve alçak Kent Meclisi'ni alaşağı eden devrim, şimdi Yeşil Ev'in yıkılması için naralar atıyor. Ancak yönetim, sükunetini ve tarafsızlığını korumak zorundadır. Yeşil Ev'in yıkılmasının deliliği ortadan kaldırmayacağını biliyor. Akıl hastalarının tedavi görmesi gerektiğinin de farkında. Bu tedaviyi kendisinin sağlayamayacağını ve hatta akıllıyla deliyi birbirinden ayırt etme becerisi olmadığını da biliyor. Bunlar siyasetin değil, bilimin işidir. Bizim değil sizin gerekli donanıma sahip olduğunuz türden meseleler bunlar; durum, hassas ve işini bilen bir muhakeme uygulanmasını gerektiriyor. Sizden yalnızca Itaguai halkını bir şekilde memnun etmeme yardımcı olmanızı istiyorum. Eğer yönetimle işbirliği yapıp, öyle ya da böyle, bir uzlaşma önerebilirseniz, halk bunu kabul edecektir. Eğer sizin daha iyi bir fikriniz yoksa benim önerim, iyileşmiş hastaları ve rahatsızlıkları nispeten hafif olanları salıvermenizdir. Bu şekilde, çalışmalarınızı ciddi biçimde sekteye

uğratmadan, ne denli iyi kalpli ve yüce gönüllü olduğumuzu gösterebiliriz.

Simão Bacamarte, yaklaşık üç dakika sessiz kaldıktan sonra, "Dünkü çatışmalarda kaç kayıp verildi?" diye sordu.

Berber bu soruyu tuhaf bulduysa da hızla yanıtladı ve on bir kişinin öldürüldüğünü ve yirmi beş kişinin de yaralandığını söyledi.

Asabiyeci, "On bir ölü, yirmi beş yaralı," diye iki, üç kez tekrar etti.

Ardından, Berber'in önerisinin hoşuna gitmediğini ve daha iyi bir anlaşma tasarlayıp birkaç gün içinde bunu yönetime ileteceğini belirtti. Bir önceki günün olaylarıyla ilgili bir dizi soru daha sordu: süvarilerin saldırısı, savunma, süvarilerin taraf değiştirmesi, Meclis'in direnişi ve benzerleri. Berber, Meclis'in itibarını yitirmesini özellikle vurgulayarak, bu soruları ayrıntılı şekilde yanıtladı. Cemiyetin en önemli şahsiyetlerinin henüz yönetimi desteklemediğini itiraf etti ve Asabiyeci'nin bu ilişkiler konusunda büyük yardımlarının dokunabileceğini de ekledi. Itaguai'nin ve hiç şüphesiz tüm Krallığın en ulvi kişilerinden birini dostları arasında görebilirse, yönetim gerçekten de çok memnun olacaktı. Ama Berber'in söylediği hiçbir şey doktorun ağırbaşlı çehresindeki ifadeyi değiştirmeye yetmedi. Bacamarte ne kibir ne de alçakgönüllülük belirtisi gösteriyordu; sessiz ve taştan yontulmuş

bir tanrı kadar tepkisiz dinliyordu.

Ziyaretçiler gittikten sonra, "On bir ölü, yirmi beş yaralı," diye tekrar etti Asabiyeci. "İki enfes vaka. Bu adam, psikopatlara özgü ikiyüzlülüğün açık belirtilerini gösteriyor. Onu övenlere gelince, deliliklerine kanıt olarak on bir ölü ve yirmi beş yaralıdan daha fazlasını söylemeye gerek var mı? İki enfes vaka!"

Evin önünde Berber'i bekleyen otuz kadar kişi, "Şanlı Hamimiz çok yaşa!" diye bağırdı.

Asabiyeci pencereye çıktı ve Berber'in konuşmasının bir bölümüne kulak misafiri oldu:

"... çünkü tüm yaşamımın tek gayesi, halkın iradesini tam olarak yerine getirmektir. Bana güvenin, ümitlerinizi boşa çıkarmayacağım. Sizden tek bir ricam var: Barışçıl olun, asayişi bozmayın çünkü dostlarım, asayiş, yönetimimizin üzerinde yükseleceği temeldir."

"Çok yaşa, Porfírio!" diye bağırdı insanlar şapkalarını sallayarak.

"İki enfes vaka," diye mırıldandı Asabiyeci.

X. Düzenin Yeniden Sağlanması

Bir hafta içinde Yeşil Ev'e, hepsi de yeni yönetimin güçlü yandaşı olan elli hasta daha eklenmişti. Halkın öfkesi büyüktü. Yönetim sersemlemişti, nasıl tepki vereceğini bilmiyordu. João Pina –bir diğer berber– açıktan açığa Porfírio'nun, "yurttaşlık hakkını Simão Bacamarte'ye bir küp altın için sattığını," söylüyordu. Bu açıklama, olan bitene içerleyen yurttaşların bir kısmını Pina'nın tarafına çekmişti. Rakibinin olası bir başkaldırıya liderlik edebileceğini gören Porfírio, şayet hemen dümen kırmazsa alaşağı edileceğinin farkındaydı. Bu nedenle, biri Yeşil Ev'i lağveden, diğeri de Asabiyeci'nin Itaguai'den uzaklaştırılmasını emreden iki kararname yayınladı.

Ancak João Pina, açık seçik ve dokunaklı bir biçimde, bu kararnamelerin bir aldatmaca, sadece durumu kurtarmayı amaçlayan bir adım olduğunu anlattı. İki saat sonra Porfírio görevden alınmış, João Pina yönetimin ağır yükünü üstlenmişti. Pina, halk bildirisinin, Genel

Vali'ye durumu açıklayan mektubun ve selefinin yayınladığı diğer bazı belgelerin kopyalarını ele geçirdi. Bunların özgün kopyalarını tekrar yazdırıp, altlarına kendi ismi ve imzasını atarak yeniden yayınladı. Kronikler, yeni belgelerde kullanılan sözcüklerin, yer yer farklı olduğuna dikkat çekiyor. Örneğin, öteki berberin "yozlaşmış ve sorumsuz bir Kent Meclisi"nden söz ettiği bölümde, João Pina, "Fransız öğretileriyle lekelenmiş, Majesteleri'nin kutsal çıkarlarına bütünüyle karşı bir kurum"dan söz ediyordu.

Yeni diktatör, daha bu belgeleri göndermeye fırsat bulamadan, Genel Valilik tarafından sevk edilen askerî güç kente girdi ve düzeni yeniden sağladı. Asabiyeci'nin ricası üzerine askerler, Porfírio'yla birlikte elli kadar kişiyi hemen ona teslim etti ve Berber'in on yedi destekçisini daha, yaraları yeterince iyileşir iyileşmez kendisine teslim edeceklerine söz verdiler.

Itaguai krizinde bu dönem, Simão Bacamarte'nin nüfuzunun doruk noktası olarak bilinir. Ne isterse elde ediyordu. Örneğin, yeniden oluşturulan Kent Meclisi, Sebastião Freitas'ın akıl hastanesine yatırılmasına derhal onay verdi. Asabiyeci, Meclis Üyesi'nin düşüncelerinin olağanüstü tutarsızlığından ötürü böyle bir talepte bulunmuştu. Bacamarte'ye göre, akıl hastalığının açık bir belirtisiydi bu. Sonradan, aynı şey Crispim Soares'in de başına geldi. Asabiyeci, yakın arkadaşı ve sadık destekçisinin

birdenbire Haşlanmış Mısırcılar'ın tarafına geçtiğini duyunca, yakalanıp Yeşil Ev'e götürülmesini emretti. Eczacı, taraf değiştirdiğini inkâr etmedi ama kendisini böyle davranmaya iten şeyin, yeni yönetimden duyduğu büyük korku olduğunu açıkladı. Simão Bacamarte bu açıklamanın doğruluğunu kabul etti. Ancak şuna da dikkat çekti: Korku, akıl hastalığının sık görülen bir belirtisiydi.

Belki de, Asabiyeci'nin nüfuzunun en çarpıcı kanıtı, Kent Meclisi'nin büyük bir yumuşak başlılıkla kendi başkanını ona teslim etmesiydi. Bu değerli yetkili, Meclis'e sürülen lekenin ancak Haşlanmış Mısırcılar'ın kanıyla yıkanabileceğini beyan etmişti. Başkan'ın sözlerini büyük bir hevesle aktaran Meclis Sekreteri aracılığıyla Bacamarte, bu beyandan haberdar oldu. Asabiyeci önce sekreteri Yeşil Ev'e kapattı, sonra da belediye binasına yöneldi. Meclis'e yaptığı açıklamada, Başkan'ın manik kanduşkünü olduğunu, kendisinin bu hastalığı derinlemesine incelemeyi planladığını ve böylelikle dünyaya büyük bir katkıda bulunmayı ümit ettiğini söyledi. Meclis, bir an tereddüt ettikten sonra, onun bu isteğine razı oldu.

O günden sonra, akıl hastanesinin nüfusu eskisinden de hızlı bir şekilde arttı. Biri, en sıradan bir yalanı –hatta açıkça kendisine yarar sağlayacak bir yalanı– dahi söylemeye görsün, anında Yeşil Ev'e kapatılıyordu. Dedikodu kumkumaları, züppeler, bulmaca çözerek saatlerini geçirenler, başkalarının yaşamlarına burunlarını sokmayı

alışkanlık haline getirenler, otorite sarhoşu yetkililer – asabiyeci'nin ajanları bunların hepsini içeri tıkıyordu. Doktor, âşıkları bağışlıyor fakat kur yapanları affetmiyordu; ona göre, ilki, sağlıklı bir dürtüye boyun eğerken ikincisi, fethetmek için duyulan marazi bir arzunun kölesi oluyordu. Paragözlere de savurganlara da göz açtırmayan Doktor, her ikisini de akıl hastanesine kapatıyordu; tüm bu olup bitenler nedeniyle insanlar, Asabiyeci'nin tanımına göre istisnasız herkesin deli olduğunu söylemeye başlamıştı.

Kimi kronikçiler, Simão Bacamarte'nin güvenilirliğinden duydukları kuşkuyu dile getirmişlerdir. Onun kışkırtmasıyla Kent Meclisi'nin, damarlarında asil kan taşıdığı için böbürlenen herkesi, sol elin başparmağına gümüş yüzük takmakla yükümlendirdiğini belirtiyorlar. Söz konusu kronikçiler, bu emir sayesinde Bacamarte'nin yakın dostu bir kuyumcunun zenginleştiğine dikkat çekiyorlar. Ancak emrin bir başka sonucu da, yüzüğü takan herkesin Yeşil Ev'e yatırılmasıydı; ayrıca şanlı hekimin amacı, arkadaşını zengin etmektense, pekala da bu talihsiz kişileri iyileştirmek olabilirdi. Yüzük sahiplerinin hangi davranışı hastalıklarını ele veriyordu, bilen yoktu. Kimilerine göre, nerede olurlarsa olsunlar (evde, caddede, hatta kilisede bile), özellikle sol elleriyle, bolca el kol hareketi yapmaya eğilim göstermeleriydi. Delilerin bolca el kol hareketi yaptığı herkesin malumudur.

Kentin ileri gelenleri, "Bu adam ne zaman duracak?" diyorlardı. "Ah, keşke Haşlanmış Mısırcılar'ı desteklemiş olsaydık!"

Bir gün, belediye binasında o akşam düzenlenecek bir balonun hazırlıkları sürerken, Simão Bacamarte'nin kendi karısını akıl hastanesine gönderdiğini duyan Itaguai dehşete düştü. Önce herkes bunun bir tür şaka olduğunu sandı. Ama kesinlikle doğruydu. Dona Evarista sabah saat ikide hastaneye yatırılmıştı.

Peder Lopes'in sorduğu bir soru üzerine Asabiyeci, "Uzun süredir onun hasta bir kadın olduğundan kuşku duyuyordum," dedi. "ipeğe, kadifeye, dantele ve mücevhere olan düşkünlüğüyle, başka her konuda gösterdiği ölçülü davranışı bağdaştırmak çok zordu; Rio de Janeiro'dan döner dönmez başlayan bir düşkünlüktü bu. İşte o zaman, kendisini daha yakından incelemeye başladım. Tüm konuşmaları hep bu şeyler hakkındaydı. Eski çağlardaki kraliyet ailelerinden söz açsam, hemen kadınların ne tür giysiler giydiğini bilmek istiyordu. Ben dışarıdayken bir hanım onu ziyarete gelse, karımın –ziyaretin amacını dahi belirtmeden önce– bana aktardığı ilk şey, kadının ne giydiği, mücevherleri veya giysisinin hangi bölümlerinin güzel, hangisinin çirkin olduğuydu. Bir keresinde –sanırım Muhterem Peder bunu anımsayacaktır– Kutsal Annemiz Kilisesi için her sene yeni bir elbise diktireceğini söylemişti. Bütün bu belirtiler, ciddi bir

sağlık durumunun işaretçisiydi. Ancak, hastalığının tüm vahameti bu gece ortaya çıktı. Baloya giyeceği tüm giysileri seçmiş, hepsini düzeltip hazır etmişti. Bir şey dışında hepsini: Lal taşından kolyesiyle safir kolyesi arasında bir türlü karar kılamıyordu. Önceki gün, bana hangisini takması gerektiğini sordu. Hiç fark etmediğini, her ikisinin de kendisine çok yakıştığını söyledim. Dün, öğlen yemeğinde sorusunu yineledi. Akşam yemeğinden sonra sessiz ve dalgındı. Ona ne sıkıntısı olduğunu sordum. "Güzeller güzeli lal taşı kolyemi takmak istiyorum ama safir kolyem de o kadar hoş ki." "O halde safir kolyeni tak." "Ama o zaman da lal taşı kolyemi takamam." Gecenin bir yarısı, saat bir buçuk civarında uyandım. Karım yatakta yoktu. Kalkıp soyunma odasına geçtim. Aynanın önünde, elinde iki kolyeyle öylece oturmuş, önce birini sonra ötekini deniyordu. Tipik bir bunama vakası. Hemen hastaneye kapatılmasını emrettim."

Peder Lopes hiçbir şey söylemedi. Bu açıklama onu bütünüyle tatmin etmemişti. Bunu anlayan Asabiyeci, Dona Evarista'nın hastalığının, tam tanımıyla giysisevicilik olduğunu söyledi; tedavisi mümkündü.

"Onu iki haftada iyileştirmeyi umuyorum ve her şekilde, onun durumunu incelemekle çok şey öğreneceğime eminim," dedi Asabiyeci son olarak.

Bu kişisel özveri, halkın gözünde şanlı doktorun yerini oldukça yükseltti. Tüm kuşkular, güvensizlikler ve

suçlamalar, doktorun bütün kalbiyle sevdiği karısını hastaneye kapatmasıyla yalanlanmış oluyordu. Bundan böyle kimse onu, bilim dışı nedenlerle hareket etmekle suçlayamazdı. Hiç kuşkusuz, güvenilir ve son derece tarafsız bir adamdı; biraz Cato* biraz da Hipokrat'tı o.

* (MÖ 234-MÖ 149) Romalı devlet adamı, hukukçu, hatip. -ç.n.

XI. Salıverilme ve Sevinç

Şimdi de, günlerden bir gün, Yeşil Ev'deki tüm delilerin salıverildiğini duyduğunda Itaguai halkının yaşadığı şaşkınlığı, bırakalım okuyucular da yaşasın.

"Hepsi mi?"

"Hepsi."

"Olamaz. Bazıları, belki olabilir. Ama hepsi?"

"Hepsi. Bugün Kent Meclisi'ne gönderdiği bir yazıda kendisi bizzat öyle söyledi."

Asabiyeci, Meclis'i şu şekilde bilgilendirmişti: Birincisi, istatistiklere göz atınca Itaguai nüfusunun beşte dördünün Yeşil Ev'de bulunduğunu fark etmişti; ikincisi, hasta sayısının orantısız çokluğu, akli dengesi yerinde olmayan herkesi deli olarak sınıflandıran temel akıl hastalığı tezini tekrar gözden geçirmesine yol açmıştı; üçüncüsü, istatistikler ışığında yaptığı bu yeniden değerlendirme sonucunda, sadece tezinin geçersiz olduğuna değil, tam tersi bir öğretinin doğruluğuna kanaat getirmişti – yani,

normalliğin temelinde dengesizlik vardı ve anormal olanlar, yani gerçek hastalar, dengeleri yerinde ve bütünüyle akıl sahibi kişilerdi; dördüncüsü, yukarıda belirtilenler ışığında, şu anda kapalı tutulanları serbest bırakacak ve yeni tezi doğrultusunda akıl hastası olduğu tespit edilen herkesi Yeşil Ev'e kapatacaktı; beşincisi, kendisini bilimsel doğrunun aranmasına vakfetmeye devam edecekti ve Meclis'in onu desteklemeye devam edeceğine güveni tamdı; altıncı olarak da, hastaların barınması ve bakımı için aldığı ödemeleri, şu ana kadar yapılan harcamaları (bunlar, kayıtları ve hesapları denetlenerek doğrulanabilirdi) düştükten sonra iade edecekti.

Itaguai'nin şaşkınlığı, eski hastaların akrabaları ve arkadaşlarının sevincinden daha büyük değildi. Bu mutlu olayı kutlamak için ne gerekiyorsa yapılmıştı. Ziyafetler, danslar, Japon fenerleri, müzik... Bu tarihi öyküde kutlamaların yeri ikincil olduğu için, onları anlatmaya girişmeyeceğim; özenle hazırlanmış, uzun ve hatırlanmaya değerdiler, bunu belirtmemiz kafi.

Bütün bu bayram havası içerisinde, Asabiyeci'nin bildirisindeki dördüncü maddenin son kısmı kimsenin dikkatini çekmemişti.

XII. Dördüncü Maddenin Son Kısmı

Fenerler aşağı indirildi, eski hastalar önceki yaşamlarına kaldıkları yerden devam ettiler. Her şey olağan görünüyordu. Meclis Üyesi Freitas ve Başkan, eski görevlerine geri döndüler ve Meclis, dış müdahaleler olmaksızın kenti yönetmeye başladı. Şairin Napolyon için söylediği gibi, Berber Porfírio, "her şeyi yaşamıştı"; aslında, Porfírio Napolyon'dan çok daha fazlasını yaşamıştı çünkü Napolyon hiç Yeşil Ev'e kapatılmamıştı. Şimdilerde Berber, mesleğinin gösterişsiz güvencesini, iktidarın gösterişli badirelerine yeğliyordu. İşlediği suçlardan ötürü yargılanmış ve hüküm giymişti fakat halk, eski Hamilerini affetmesi için Majesteleri'ne yalvardı ve Majesteleri de bu ricayı yerine getirdi. João Pina, iktidarı yasal olmayan yollardan ele geçirmiş birini alaşağı ettiği için, yetkililer onu kovuşturmamaya karar vermişti. Kronikçiler, Pina'nın bağışlanmasının şu atasözüne ilham verdiğini iddia ediyor:

Bir hırsızdan çalan hırsıza
Hâkimler vermez asla ceza

Ahlaka aykırı olsa da son derece faydalı bir atasözüdür.

Asabiyeci hakkında hiç şikâyet kalmamıştı. Geçmişte yaptıklarından ötürü kırgınlık bile yoktu. Aslında, akıllı oldukları ilan edilen eski hastaları, kendisine şükran duyuyordu; Asabiyeci şerefine bir balo düzenlemişlerdi. Kronikçiler, Dona Evarista'nın önce kocasını terk etmeye karar verdiğini fakat sonra onsuz bir hayatın anlamsızlığı üzerine biraz kafa yorunca fikrini değiştirdiğini anlatırlar. Bu asil ruhlu adama olan bağlılığı yaralı gururuna üstün gelmişti ve bundan sonra beraber, eskisinden daha da mutlu yaşayıp gittiler.

Asabiyeci'nin bildiride ileri sürülen yeni öğretisi doğrultusunda Crispim Soares şu sonuca varmıştı: Devrimle işbirliği yapmak suretiyle gösterdiği sağduyu, akıl sağlığının bir göstergesiydi. Bacamarte'nin yüce gönüllülüğü onu çok duygulandırmıştı: Kendisini Yeşil Ev'den salıvermekle, Asabiyeci eski dostuna elini uzatmış oluyordu.

"Büyük adam," dedi Eczacı karısına.

Bu kayıtlarda adı geçen Costa, Coelho ve diğer hastaların serbest bırakılmasını ayrıntılarıyla anlatmamız gerekmiyor. Artık her biri, daha önceki yaşamlarına devam etmekte özgürdü. Örneğin, Dona Evarista'yı aşırı öven bir konuşma nedeniyle kapatılan Martim Brito şimdi, "kanatlanmış yüce dehası sıradanlığın sürüsü üzerinde

yükseldikçe, irtifa ve ihtişamda güneşle boy ölçüşmeye başlayan," doktorun şerefine yeni bir konuşma yapıyordu.

"Teşekkür ederim," dedi Asabiyeci. "Belli ki, sizi serbest bırakmakta haklıymışım."

O sırada Kent Meclisi, Bacamarte'nin bildirisindeki dördüncü maddenin son bölümünü düzenleyecek bir kararnameyi, üzerinde hiç tartışmadan kabul etti. Kararname Asabiyeci'ye, akli dengesi yerinde olanların tamamını Yeşil Ev'e kapatma yetkisi veriyordu. Ancak halkın akıl hastanesine gösterdiği tepkiden kaynaklanan üzücü deneyimi anımsayan Meclis, ek bir maddede, kararnamenin amacının yeni teorisini test etmek için doktora fırsat tanımak olduğunu, bu sebeple söz konusu yetkinin sadece bir yıl yürürlükte kalacağını ve Meclis'in, kamu düzenini korumak amacıyla akıl hastanesini istediği zaman kapatma hakkını saklı tuttuğunu belirtmişti.

Sebastião Freitas, Meclis üyelerinin hiçbir koşulda Yeşil Ev'e kapatılmayacağını güvence altına alan bir değişiklik yapılmasını teklif etmişti. Değişiklik teklifi neredeyse oybirliğiyle kabul edildi. Tek ret oyu Meclis Üyesi Galvão'dan gelmişti. Galvão soğukkanlılıkla şunu savundu: Itaguai halkı üzerinde deney yapılmasına izin veren Meclis, kendi üyelerini ya da toplumun herhangi bir başka kesitini bu deneyin dışında bırakırsa, bilimdışı davranmış olurdu "Kamu görevimiz," dedi, "bizi insan ırkından üstün kılmaz." Fakat bağırış çağırışlarla sesi bastırıldı.

Simão Bacamarte, tüm kısıtlamalarıyla birlikte kararnameyi kabul etti. Meclis üyelerinin muaf tutulmasına gelince, onlar için hiçbir şekilde kapatılma tehlikesi bulunmadığını belirtti çünkü değişikliği onaylayan oyları açıkça gösteriyordu ki, akli dengeleri yerinde değildi. Sadece Galvão'nun kendisine teslim edilmesini rica ediyordu çünkü bu Meclis Üyesi, yalnızca değişikliğe karşı çıkmasıyla değil, daha da önemlisi, meslektaşlarının akıldışı muhalefeti ve suistimali karşısında gösterdiği soğukkanlılıkla da olağanüstü bir akli denge sergilemişti.

Yeni teori uyarınca, kişinin anormalliği, bir iki davranışı ya da sözüyle tescil edilemiyordu; uzun muayeneler ve geçmişinin ayrıntılı bir incelemesi gerekiyordu. Örneğin, Peder Lopes'in Yeşil Ev'e götürülmesi, kararnamenin kabul edilmesinin ardından otuz gün almıştı. Eczacı'nın karısı içinse elli günlük bir incelemeye gerek görülmüştü. Crispim Soares, sokaklarda esip kükreyerek gezmiş, önüne çıkan herkese zorbanın gözlerini oyacağını söylemişti. Konuştuğu adamlardan biri –Bacamarte'den hazzetmemesiyle tanınan biri–, bir koşu gidip Asabiyeci'yi uyardı. Bacamarte adama içtenlikle teşekkür ettikten sonra, sevmediği birine bile dürüst ve iyi niyetli davrandığı, yani kusursuz akli denge belirtileri gösterdiği için onu hastaneye kapattı.

"Bu çok sıra dışı bir vaka," dedi doktor Dona Evarista'ya.

Asabiyeci'nin evine varana dek, Crispim Soares'in öfkesinin yerini keder almıştı. Eczacı, Bacamarte'nin gözlerini oymadı. Asabiyeci eski dostunu teselli etmeye çalıştı. Karısının beyninde kanama olabileceğini, iyileşme şansının gayet yüksek olduğunu ve tabii bu süre zarfında onu kilit altında tutması gerektiğini söyledi. Fakat Asabiyeci, Soares'in karısıyla bolca zaman geçirmesinde fayda görüyordu çünkü Eczacı'nın kurnaz ve entelektüel samimiyetsizliği, doktorun hastasında keşfettiği ahlaki üstünlüğün giderilmesine yardımcı olabilirdi.

"Karınla her gün," dedi, "öğlen ve akşam yemeklerini Yeşil Ev'de birlikte yemenizde bir sakınca yok. Hatta geceyi bile onunla geçirebilirsin."

Simão Bacamarte'nin sözleri Eczacı'yı yeni bir ikilemle karşı karşıya bırakıyordu. Karısıyla birlikte olmak istiyor ama aynı zamanda Yeşil Ev'e dönmekten ödü kopuyordu. Dakikalar geçiyor ama karar veremiyordu. Nihayet Dona Evarista onu bu ikilemden kurtardı: Kendisinin Eczacı'nın karısını sık sık ziyaret edeceğine ve aralarında haberleşmeyi sağlayacağına söz verdi. Crispim Soares, Dona Evarista'nın ellerini minnettarlıkla öptü. Onun ödlek bencilliği Asabiyeci'nin gözüne neredeyse yüceliğin ta kendisi gibi gelmişti.

Yeşil Ev'e on sekiz hasta bulmak, Bacamarte'nin neredeyse altı ayını aldıysa da, delileri tespit etmek için çabalamaktan vazgeçmedi. Sokak sokak, ev ev dolaşıp gözlem

yaptı, sorular sordu, notlar aldı. Akıl hastanesine nihayet birini yatırabildiğinde ise, on iki kişiyi birden yatırdığı zamanlardaki başarı duygusunu yaşıyordu. Yeni teorisini kanıtlayan şey, tam da bu orantısızlıktı. Sonunda akıl hastalığıyla ilgili hakikat kesinkes öğrenilmişti. Günlerden bir gün Bacamarte Bölge Hâkimi'ni Yeşil Ev'e kapattı. Adamın davranışlarını haftalar boyu dikkatle inceleyip, Itaguai'nin tüm önemli şahsiyetlerinden oluşan arkadaşlarını iyice sorguya çektikten sonra yapmıştı bunu.

Birkaç kez, Asabiyeci tam birini Yeşil Ev'e gönderecekken, son anda adamın ciddi bir kusurunu keşfetmişti. Örneğin, avukat Salustiano vakasında, entelektüel ve ahlaki niteliklerin öyle kusursuz bir bileşimini bulduğunu sanmıştı ki, adamın serbest dolaşmasına izin vermek tehlikeli olacaktı. Asabiyeci, ajanlarından birine avukatı hastaneye getirmesini söylemiş fakat pek çok avukat tanıyan ajan, adamın akıl sağlığının gerçekten yerinde olduğundan kuşkulanmış ve küçük bir deney yapmasına izin vermesi için Bacamarte'yi ikna etmişti. Ajanın yakın bir arkadaşı vasiyette tahrifat yapmakla yargılanıyordu. Ajan, avukat olarak Salustiano'yu tutmasını arkadaşına öğütledi.

"Bu davayı alacağına gerçekten inanıyor musun?"

"Tabii, alacak. Ona her şeyi itiraf et. Bu işten senin yakanı kurtarır."

Ajanın arkadaşı avukata gidip vasiyette tahrifat yaptığını itiraf etti ve davayı kabul etmesi için kendisine yalvardı.

Salustiano adamı geri çevirmedi. Suçlamaları ve aleyhteki kanıtları inceledi. Mahkemede yaptığı uzun savunma sonucunda vasiyetin aslı gibi olduğunu kanıtladı. Beraat kararından sonra davalı, vasiyette belirtilen koşullarda mirası devraldı. Hem o hem de avukatı özgürlüklerini bu deneye borçluydular.

Sezgileri gerçekten güçlü birinin gözünden çok az şey kaçar. Simão Bacamarte, bir süredir, deneyi akıl eden ajanın bilgeliği, sabrı ve göreve adanmışlığının farkındaydı. Sonunda bu ajanı da Yeşil Ev'e kapatmaya karar verdi ve onu en seçkin hücrelerden birine yerleştirdi.

Hastalar belli sınıflara ayrılmıştı. Bir koğuşta sadece, en belirgin ahlaki özelliği alçakgönüllülük olanlar kalıyordu. Dikkat çekecek denli hoşgörülüler ise başka bir koğuştaydı ve doğrucu, saf, sadık, yüce gönüllü, bilge olanların da her birine ayrı koğuşlar verilmişti. Doğal olarak, delilerin akrabaları ve arkadaşları, yeni teoriye verip veriştiriyordu. Hatta bazıları, Bacamarte'ye verilen yetkiyi iptal etmesi için Kent Meclisi'ni ikna etmeye çalıştı. Oysa Meclis üyeleri, eski meslektaşları Galvão'nun sözlerini öfkeyle anımsıyordu; onu tekrar aralarında görmek istemedikleri için bu öneriyi geri çevirdiler. Bunun üzerine Simão Bacamarte Meclis'e bir mektup göndermişti fakat amacı teşekkür etmek değil, kişisel garez dolu bu davranıştan ötürü onları tebrik etmekti.

Bunun üzerine, Itaguai'nin bazı önemli şahsiyetleri

gizlice Porfirio'ya gittiler. Eğer Kent Meclisi ve Asabiyeci'ye karşı yeniden bir harekete öncülük etmek isterse, kendisini insan gücü, para ve nüfuzlarıyla destekleyeceklerine söz verdiler. Porfirio onlara verdiği yanıtta, hırsı yüzünden şiddet içeren yöntemlerle bir kez kanuna karşı geldiğini, fakat şimdi bu davranışının nasıl bir budalalık olduğunu fark ettiğini; Meclis'in, bilgeliğini kanıtlayarak, Asabiyeci'ye yeni deneyi için bir yıl süre tanıdığını; itirazı olanların yıl sonuna kadar beklemesi gerektiğini; Meclis yetkiyi yenilemekte ısrar ederse ancak o zaman Genel Vali'ye bir dilekçeyle başvurabileceklerini; daha önce kimseye bir faydası dokunmamış, -sonsuza kadar onun vicdanını sızlatacak- çok sayıda ölüme ve yaralanmalara yol açmış bir yönteme başvurmalarını kendilerine salık vermediğini söyledi.

Gizli ajanlarından biri Porifiro'nun söylediklerini aktarırken, Asabiyeci büyük bir ilgiyle dinlemişti. İki gün sonra Berber Yeşil Ev'e kapatılmıştı. Yeni hasta bu olayı, "Aşağı tükürsem sakal, yukarı tükürsem bıyık," şeklinde yorumlamıştı.

Yeni teorinin doğrulanması için verilen bir yıllık sürenin sonunda Kent Meclisi, çalışmalarına altı ay daha devam ederek tedavi yöntemleri üzerine deneyler yapabilmesi için Asabiyeci'ye yetki verdi. Bu yeni deneyin sonucu öylesine büyük bir önem taşır ki, üzerine on bölüm daha yazılsa yeridir ancak ben burada bir tanesini yazmakla

yetineceğim. Bu bölüm, bilimsel nesnellik ve özverinin ilham verici bir örneğini okuyuculara sunacaktır.

*XIII. Daha İleri**

Simão Bacamarte delileri keşfederken gösterdiği gayret ve zekânın kat be katını onları tedavi ederken gösteriyordu. Tüm kronikçiler, mucizevi şifalar gerçekleştirdiğinde hemfikirler.

Gerçekten de, onunkinden daha akılcı bir sağaltım yöntemi hayal bile edilemez. Doktor, önce hastaları baskın ahlaki niteliklerine göre sınıflandırır, sonra da bu nitelikleri yok etmeye girişirdi. Bunların tam tersi özellikleri aşılamak için, hastanın yaşına, kişiliğine ve sosyal konumuna en uygun ilacı ve dozu seçerek, her vakada ayrı bir tedavi uygulardı.

Örneğin, alçakgönüllülük vakalarına göz atalım. Bazılarında bir peruk, şık bir ceket ya da bir baston delinin aklını başına getirmeye yeterdi. Daha zor vakalarda ise Asabiyeci, elmaslar, fahri doktoralar ve benzerlerine

* Daha İleri: İspanyanın ulusal sloganı, Latince daha ileri anlamına gelen *plus ultra*'dır. -ç.n.

başvururdu. Alçakgönüllü deliler kategorisindeki bir şairin rahatsızlığı hiçbir tedaviye cevap vermemiş, Bacamarte tam vazgeçmek üzereyken aklına bir fikir gelmişti: Çıngırakçıbaşı, hastanın Garcão veya Pindar'la boy ölçüşecek denli büyük bir şair olduğunu cümle âleme duyuracaktı.

"Sanki bir mucize gerçekleşti," dedi şairin annesi arkadaşlarından birine. "Oğlum artık tamamen iyileşti. Bir mucize bu..."

Yine alçakgönüllü sınıfından bir başka hastanın tedavisi olanaksız görünüyordu. Bu hasta yazar olmadığı için, şairin derdine bulunan derman işe yaramayacaktı; adam zaten ismini bile zor yazıyordu. Ancak Dr. Bacamarte bu zorluğun da üstesinden gelmeyi başardı. Hastanın, Kraliyet Akademisi'nin Itaguai şubesine genel sekreter olarak atanmasını sağlayacaktı. Her şubenin genel sekreterini ve başkanını Kral atardı. Ekselansları şeklinde çağrılmak ve altın bir madalyon taşımak gibi ayrıcalıkların tadını çıkartırlardı. Lizbon'daki yönetim Bacamarte'nin ricasını önce geri çevirdi; ama Asabiyeci bu atamayı, hastasını gerçekten onurlandırmak için değil sadece zor bir vakayı tedavi etmek için şifa niyetiyle kullanacağını belirtince ve Denizaşırı Varlıklar Bakanı'nın da (hastanın bir kuzeni) devreye girmesi üzerine, yönetim sonunda isteği yerine getirdi. Bundan sonra gerçekleşen iyileşme, bir başka mucize olarak göklere çıkarılmıştır.

İki eski hastanın yüzlerindeki sağlıklı ve gurur dolu ifadeleri gören herkes, "Muhteşem, gerçekten muhteşem!" diyordu.

Bacamarte'nin yöntemi, önünde sonunda her vakada işe yarıyordu ama birkaçında hastanın baskın özelliği oldukça dirençli çıkmıştı. Bu gibi durumlarda Asabiyeci, tam bir askerî strateji uzmanı gibi, başka bir kanattan saldırarak savaşı kazanırdı.

Beş ay sonra, bütün hastalar iyileşmişti. Yeşil Ev bomboştu. Doğruluk ve alçakgönüllülük dertlerine tutulan Meclis Üyesi Galvão'nun şansı yaver gitmiş ve bir amcasını kaybetmişti; şansı yaver gitti diyorum çünkü amcasının vasiyetinin bir hayli belirsiz olması sebebiyle Galvão iki yargıca rüşvet vermiş ve vasiyetin kendi lehine yorumlanmasını sağlamıştı. Her zamanki gibi dürüst davranan doktor, tedavinin kendi sayesinde değil, doğanın vis medicatrixi* sayesinde gerçekleştiğini itiraf etti. Peder Lopes'in durumunda ise tam tersi geçerliydi. Bacamarte, Yunanca konusunda rahibin kör cehaletini bildiği için Peder'den Septuagint'in† eleştirel bir incelemesini yapmasını istedi. Peder Lopes görevi kabul etti. İki ay içinde konuyla ilgili bir kitap yazmış ve Yeşil Ev'den salıverilmişti. Eczacı'nın karısına gelince, onun hastanede geçirdiği

* (Lat.) İyileştirici güç. Doğanın iyileştirici gücünü vurgulayan, Hipokrat'a ait olduğu söylenen Latince bir kalıp. -ç.n.

† Tanah'ın mevcut en eski Yunanca çevirisi olarak biliniyor. -ç.n.

süre oldukça kısaydı.

Kadıncağız her gün, "Neden Crispim ziyaretime gelmiyor?" diye sorardı.

Ona türlü türlü yanıtlar verdikten sonra sonunda bir gün gerçeği olduğu gibi anlattılar. Kıymetli zevce, utancını ve kızgınlığını gizleyemedi. Öfke patlamaları sırasında, "sıçan", "korkak" ve "reçetelerde bile katakulli yapar o" gibisinden ifadeler kullanmıştı. Simão Bacamarte'nin düşüncesine göre, kadının kocası için kullandığı bu sıfatlar -gerçeği yansıtıp yansıtmadıklarına bakılmaksızın- onun akıl sağlığına kavuştuğunu gösteriyordu. Kadın hemen serbest bırakıldı.

Son hastanın Yeşil Ev'den ayrılışını izlerken, Asabiyeci'nin mutluluktan uçtuğunu sanıyorsanız, belli ki bu adamı henüz yeterince tanımıyorsunuz. Onun sloganı daha ileri'ydi. Ne akıl hastalığının en hakiki teorisini keşfetmek ne de psikolojik anormalliği tamamen yok ederek Itaguaí'de aklın üstünlüğünü sağlamak onun için yeterli değildi. Daha İleri! İçinden bir his ona, yeni teorisinin altında bir yerlerde daha iyi, daha yeni bir teori yattığını söylüyordu.

"Görelim bakalım," dedi kendi kendine, "acaba nihai ve esas hakikati keşfedebilecek miyim?"

Kitap dolu rafların önünden geçerek dev odayı boydan boya arşınladı. Majesteleri'nin deniz aşırı ülkelerde sahip olduğu en zengin kütüphaneydi bu. Hekimin heybetli ve

güçlü bedenini –bir üniversitenin hediye ettiği– simli, Şam işi bir sabahlık sarıyordu. Bilim adamlarına özgü bitmez tükenmez irdelemelerin kel bıraktığı başının tepesi, bir perukla gizlenmişti. Bedeniyle kusursuz bir orantıya sahip, ne narin ne de kaba saba olmayan ayakları, bakır tokalı, bir çift gösterişsiz ayakkabı içine gömülmüştü. Farkı görüyor musunuz? Sadece bilim adamı kimliğiyle ilişkili unsurlar bir şekilde lüks, geri kalanıysa basit ve dünyeviydi.

İşte hal böyleyken, Asabiyeci engin kütüphanesinde bir aşağı bir yukarı yürüyordu. Düşüncelere dalıp gitmiş, psikopatolojinin derin gizemi dışında tüm dünyaya sırt çevirmişti. Aniden olduğu yerde kalakaldı. Sol dirseği, açık duran sağ eline ve çenesi, kapalı sol eline dayalı, bir pencerenin önünde dikilmiş kendisine şu soruyu soruyordu:

"Sahiden hepsi deli miydi? Onları gerçekten iyileştirdim mi? Yoksa akli dengesizlik, benim yardımım olsun olmasın, er ya da geç ortaya çıkacak denli doğal ve içkin bir şey mi?"

Kısa bir süre sonra şu sonuca vardı: Daha yeni "iyileştirdiği" sözüm ona dengeli akıllar zaten hep dengesizdiler; tıpkı aklı açıkça yerli yerinde olan diğer herkes gibi. Sözüm ona hastalıkları yüzeysel ve geçici bir durumdu.

Asabiyeci yeni öğretisini karmaşık duygularla değerlendirdi. Onca uzun araştırma, deney ve mücadeleden

sonra, en sonunda nihai hakikati belirleyebildiği için mutluydu: Ne Itaguaí'de ne de başka bir yerde hiçbir zaman hiçbir deli olmamıştı ve olmayacaktı. Ancak yakasına yapışan bir kuşku nedeniyle de mutsuzdu. Psikopatoloji alanında bu derece geniş, bu derece mutlak bir genellemenin hatalı olması neredeyse kaçınılmazdı. Akli dengesi ve ahlakından şüphe edilemeyecek sadece tek bir deli bulabilse, yeni teorisi belki o zaman kabul edilebilirdi – mutlak ve istisnasız bir ilke gibi değil de (böylesi geçerli olmazdı), çok sıra dışı olanlar haricinde tüm vakalarda uygulanabilecek genel bir kural olarak.

Kronikçilere göre bu zorluk, cesur Bacamarte'nin fırtınalı meslek yaşamında deneyimlediği en korkutucu manevi kasırgaydı. Fakat kasırgalar sadece zayıf kişilikli insanları korkutur. Yirmi dakika sonra, yumuşak ve aydınlık bir şafak Asabiyeci'nin yüzündeki karanlığı dağıtmıştı.

"Tabii ya. İşte bu, tabii ki."

Simão Bacamarte'nin söylemeye çalıştığı şey, kusursuz ve yadsınamaz delilik vakasını kendisinde bulduğuydu. Bilgelik, sabır, hoşgörü, doğruluk, sadakat ve sağlam ahlak sahibiydi – birini zırdeli yapmak için gerekli tüm nitelikler onda vardı.

Fakat ardından kendisiyle ilgili gözlemini sorgulamaya başladı. Mutlaka onda da bir kusur olmalıydı. Kendi hakikatinden emin olmak için arkadaşlarını toplayıp

onlara sorular sordu. Bu sorulara kesin bir açıksözlülükle yanıt vermeleri için yalvardı. Hepsi de ona hak veriyordu, yanılmamıştı.

"Hiç mi kusur yok?"

"Hem de hiç," diye koro halinde cevap verdiler.

"Hiç kötü huy da mı yok?"

"Hiç yok."

"Her bakımdan kusursuz muyum?"

"Her bakımdan."

"Hayır, olamaz!" diye bağırdı Asabiyeci. "Ahbaplarımdan bu denli üstün olduğuma inanamam. Bana duyduğunuz sevginin etkisinde kalıyorsunuz."

Arkadaşları ısrar etti. Asabiyeci tereddüt ettiyse de, Peder Lopes onun bu karara direnmesini zorlaştırdı.

"Bizim sende görmekte hiç zorlanmadığımız üstün niteliklerini, niçin kendinde görmek istemediğini biliyor musun?" dedi Rahip. "Diğer tüm niteliklerine güç katan bir tanesi var ki, işte o yüzden: alçakgönüllülük."

Simão Bacamarte başını eğdi. Hem üzgün hem de mutluydu ama daha ziyade mutluydu. Hiç zaman kaybetmeden kendisini Yeşil Ev'e kapattı. Karısı ve arkadaşları bunu yapmaması için ona yalvardılar. Akıl sağlığının kusursuz olduğunu söylediler. Ağladılar, yalvardılar. Ama hiçbiri fayda etmedi.

"Bu bir bilim, yeni bir öğreti meselesi," dedi Asabiyeci. "Bu öğreti, ilk kez bende uygulanacak. Hem teori hem de

pratiği içimde barındırıyorum."

"Simão, Simão, aşkım!" diye haykırdı karısı. Gözyaşları sel olmuş yüzünden akıyordu.

Fakat bilim aşkıyla gözleri parıldayan doktor, onu yavaşça geri itti. Yeşil Ev'e girdi, kapıyı arkasından kapattı ve kendisini tedavi etme sürecine başladı. Ancak kronikçiler, onun on yedi ay sonra her zamanki gibi aklı yerinde bir adam olarak öldüğünü belirtiyorlar. Hatta bazıları, akıl hastanesine kapatılanlar arasında -amiyane tabiriyle ya da Bacamarteci olmayan anlamda- tek gerçek delinin o olduğunu söyleme cüretini bile gösteriyorlar. Fakat bu görüşe itibar etmemek gerekir. Peder Lopes'e atfedilen bazı yorumlara dayanarak söylenmiş bir söz bu - hiç kuşku yok ki, burada bir hata söz konusu çünkü Rahip'in Asabiyeci'yi sevdiği ve çok takdir ettiği herkesçe bilinen bir gerçekti. Her neyse, Itaguai halkı, oldukça şatafatlı ve ağırbaşlı bir törenle Simão Bacamarte'yi ebediyete yolcu etti.

"BUGÜNE KADAR DELİLİK, AKLISELİM OKYANUSUNDA KÜÇÜK BİR ADA OLARAK DÜŞÜNÜLDÜ. AMA BEN ARTIK ONUN HİÇ DE BİR ADA DEĞİL KOSKOCA BİR KITA OLDUĞUNDAN ŞÜPHELENİYORUM."

CORE
978-605-9949-36-1
www.encorekitap.com

U386794